

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВОДНОГО ГОСПОДАРВСТВА ТА
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ**

**Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Кафедра економіки підприємства і міжнародного бізнесу**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

здобувача вищої освіти другого
(магістерського) рівня за спеціальністю

076 “Підприємництво та торгівля”

на тему:

“Розвиток малого підприємництва в умовах воєнного стану шляхом
грантової підтримки”

Виконала: студентка 6 курсу, групи ПТм-61
спеціальності 076 “Підприємництво та торгівля”

Лащ В. Я.

Керівник:

к.е.н., доц. Красовська Ю. В.

Рецензент:

к.е.н., доц. Костриченко В.М.

Рівне - 2024

УДК 338

ББК 65.9(4Укр)29

Кваліфікаційна магістерська робота «Розвиток малого підприємництва в умовах воєнного стану шляхом грантової підтримки» / Лащ В. Я.: НУВГП, 2024. 101 с.

Кваліфікаційну роботу присвячено дослідженню розвитку малого підприємництва в умовах воєнного стану через грантову підтримку. Розглянуто значення малого підприємництва для економіки України, вплив воєнного стану на його діяльність та роль грантових державних програм підтримки малого бізнесу у забезпеченні його стабільності й відновлення. За результатами дослідження було обґрунтовано доцільності розвитку підприємства через використання державної грантової підтримки.

The qualification work is devoted to the study of the development of small entrepreneurship in the conditions of martial law through grant support. The significance of small businesses for Ukraine's economy, the impact of martial law on their activities, and the role of state grant support programs in ensuring stability and recovery were examined. Based on the research results, the feasibility of business development through the use of state grant support was substantiated.

© Лащ В.Я, 2024 рік

© НУВГП, 2024 рік

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВОДНОГО ГОСПОДАРВСТВА ТА
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ**

**Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Кафедра економіки підприємства і міжнародного бізнесу**

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

здобувача вищої освіти другого
(магістерського) рівня за спеціальністю
076 “Підприємництво та торгівля”

на тему “Розвиток малого підприємництва в умовах воєнного стану шляхом
грантової підтримки”

Виконала: студентка 6 курсу, групи ПТм-61
спеціальності 076 “Підприємництво та торгівля”

Лащ В. Я.

Керівник:

к.е.н., доц. Красовська Ю. В.

Рецензент:

к.е.н., доц. Костриченко В.М

Рівне - 2024

Навчально-науковий інститут:

Економіки та менеджменту

Кафедра:

Економіки підприємства

Освітній ступінь:

магістр

Напрямок підготовки:

076 «Підприємництво та торгівля»

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Завідувач кафедри
економіки підприємства

„___” _____ 20__ р.

**ЗАВДАННЯ
ДЛЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ (ПРОЕКТУ) СТУДЕНТА**

Лащ Валерії Ярославівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: «Розвиток малого підприємництва в умовах воєнного стану шляхом грантової підтримки»

Керівник роботи: Кандидат економічних наук, доцент Красовська Ю.В.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджено наказом вищого навчального закладу від «24» жовтня 2024р. С № 1410

2. Термін подання студентом роботи: 18 грудня 2024р.

3. Вихідні дані до роботи:

Статистична та фінансова річна звітність (Форма 1-Баланс, Форма 2- Звіт про фінансові результати)

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що їх належить розробити):

Вступ, Розділ 1. Теоретико-методичні засади розвитку малого підприємництва в умовах воєнного стану.

Розділ 2. Аналіз результатів підприємницької діяльності в умовах воєнного стану

Розділ 3. Обґрунтування розвитку підприємства через використання державної грантової підтримки

Висновки, Список використаних джерел, Додатки.

5. Перелік графічного матеріалу:

Мультимедійний супровід (слайдів)

6. Консультанти розділів роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали і посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	Красовська Ю В.		
Розділ 2	Красовська Ю В.		
Розділ 3	Красовська Ю В.		

7. Дата видачі завдання: 27 жовтня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Етапи роботи	Термін виконання	Примітка
1.	Визначення напрямку дослідження та вибір об'єкта	27.10.24	
2.	Отримання завдання і складання змісту (плану) дипломної роботи	27.10.24	
3.	Складання календарного плану – графіку з підготовки дипломної роботи	3.11.24	
4.	Написання першого (теоретичного) розділу роботи	14.11.24	
5.	Вивчення матеріалів підприємства	16.11.24	
6.	Написання другого (аналітичного) розділу роботи	27.11.24	
7.	Написання третього (проектного) розділу роботи	3.12.24	
8.	Виконання спеціальних розділів роботи	8.12.24	
9.	Перевірка роботи науковим керівником	12.12.24	
10.	Доопрацювання роботи після зауважень наукового керівника	14.12.24	
11.	Подання дипломної роботи на кафедру	17.12.24	
12.	Рецензування дипломної роботи	17.12.24	
13.	Підготовка до захисту: доповідь, ілюстративний (роздатковий) матеріал	18.12.24	
14.	Захист дипломної роботи	19.12.24	

Студент _____
(підпис)

Керівник роботи _____
(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	7
Розділ 1. Теоретико-методичні засади розвитку малого підприємництва в умовах воєнного стану.....	10
1.1.Роль малого підприємництва в економіці країни	10
1.2.Методичні засади оцінки розвитку малого підприємництва та впливу на нього воєнного стану	15
1.3Зарубіжний досвід підтримки малого підприємництва	21
Висновки до розділу 1	27
Розділ 2. Аналіз результатів підприємницької діяльності в умовах воєнного стану.....	28
2.1. Аналіз малого підприємництва в умовах воєнного стану	28
2.2.Аналіз грантової підтримки малого підприємництва в Україні та Рівненській області.....	41
2.3Аналіз підприємницької діяльності в умовах воєнного стану на прикладі стоматології RozDent	55
Висновки до розділу 2	65
Розділ 3.Обґрунтування розвитку підприємства через використання державної грантової підтримки грантової підтримки	66
3.1.Обґрунтування бізнес-ідеї розвитку стоматології "RozDent"	66
3.2.Оцінка зовнішніх можливостей розвитку за рахунок гранту	71
3.3. Обґрунтування потреби в грантових коштах	76
3.4. Оцінка ефективності використання гранту для підприємства	82
Висновки до розділу 3	89
ВИСНОВКИ.....	90
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	93
ДОДАТКИ.....	100

ВСТУП

Актуальність обраної теми. Підприємництво — це фундамент, на якому базується економічна та соціальна стабільність будь-якої країни. Воно відкриває перспективи для зростання економіки країни, сприяє економічній незалежності громадян і є ключовим елементом у побудові конкурентоспроможної держави.

Мале підприємництво є однією з важливих складових економіки будь-якої країни. Воно має великий потенціал для створення нових робочих місць, стимулює впровадження інновацій, сприяє розвитку різноманітних галузей. Мале підприємництво займає домінуючу роль у більшості економік, навіть поряд із великими та середніми підприємствами, завдяки своїй гнучкості, швидкості адаптації до змін ринку та здатності задовольняти конкретні потреби локальних спільнот.

Ситуація, що склалася в Україні внаслідок війни, має негативний вплив на всі сфери життя, у тому числі на економічний стан країни. Найбільше в умовах воєнного стану серед суб'єктів підприємництва страждає мале підприємництво. Малий бізнес в Україні зіштовхнувся із численними викликами: зниження купівельної спроможності населення, відсутність стабільних економічних умов для розвитку, пошкодження інфраструктури, постійні відключення світла через удари по енерго об'єктах, вимушені зміни логістичних маршрутів. Підтримка і розвиток малого бізнесу має важливе значення для економічного процвітання України, адже він є рушійною силою для економічної адаптації та інновацій.

Одним із ефективних механізмів підтримки малого підприємництва в Україні в умовах воєнного стану є грантові програми від держави, що надають фінансову підтримку для відкриття чи розвитку малого бізнесу, відновлення діяльності для зруйнованих чи релокованих суб'єктів малого підприємництва та покращення виробничих процесів. Грантові програми – це один із інструментів, що дозволяє зберегти та відновити малий бізнес, адаптуючи його до нових економічних реалій без негативного впливу на фінансовий стан підприємства, як, наприклад, кредити чи позики.

Дослідженням розвитку малого підприємництва в Україні в умовах воєнного стану уже присвячено багато наукових робіт серед яких статті вітчизняних науковців Валерії Дикань та Наталії Фролової, Наталії Краус, Катерини Краус, Галини Поченчук, Ірини Бабій, Ольги Баксалової, Ольги Остапчук, Світлани Коробки, Нелі Василець, Тетяни Григоренко та багатьох інших науковців-економістів. Проте, варто зазначити, що майже немає наукових робіт, у яких досліджується розвиток малого бізнесу в умовах воєнного стану шляхом грантової підтримки, що підкреслює важливість обраної теми та потреби у дослідженні цього питання.

Мета роботи полягає в аналізі ефективності грантової підтримки як механізму підтримки розвитку малого підприємництва в Україні в умовах воєнного стану.

Відповідно до поставленої мети, **завдання** кваліфікаційної роботи полягають в наступному:

- Визначити роль малого підприємництва в економіці країни
- Розглянути методичні засади оцінки розвитку малого підприємництва та впливу на нього воєнного стану
- Дослідити зарубіжний досвід підтримки малого підприємництва
- Проаналізувати стан розвитку малого підприємництва в умовах воєнного стану
- Розглянути основні тенденції грантової підтримки підприємництва в Україні та у Рівненській області.
- Проаналізувати стан підприємницької діяльності суб'єкта малого підприємництва в умовах воєнного стану на прикладі стоматології RozDent
- Провести економічне обґрунтування розвитку підприємства, на прикладі стоматології RozDent, через використання державної грантової підтримки грантової підтримки

Об'єктом дослідження виступає механізм забезпечення грантової підтримки малого підприємництва в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження виступає процес забезпечення ефективності грантових програм та її впливу на розвиток малого бізнесу.

Методологія дослідження. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові методи, що забезпечують комплексний підхід до вирішення поставлених завдань. У роботі використовуються аналіз, синтез, систематизація, узагальнення, порівняльний аналіз та групування. Ці методи дозволяють комплексно вивчити проблему та розробити практичні рекомендації.

Інформаційна база роботи: праці науковців та практиків у сфері грантової підтримки підприємницької діяльності та особливостей функціонування малого бізнесу в умовах тотальної кризи, аналітичні та статистичні дані, фінансова та внутрішня документація підприємства

Структура кваліфікаційної роботи: Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг роботи складає 100 сторінок комп'ютерного тексту, у тому числі, 17 таблиць, 20 рисунків. Список використаної літератури містить 68 джерел.

Розділ 1. Теоретико-методичні засади розвитку малого підприємництва в умовах воєнного стану

1.1. Роль малого підприємництва в економіці країни

У процесі глобалізації, процвітання будь-якої країни потребує стабільного економічного розвитку та максимальної зайнятості працездатного населення. У цьому контексті підприємництво відіграє важливу роль, оскільки саме воно стимулює економічний розвиток, створює нові робочі місця та сприяє запровадженню інновацій.

“Підприємництво — це самостійна, ініціативна, систематична діяльність, яка здійснюється на власний ризик суб'єктами господарювання з метою отримання прибутку або досягнення інших соціально-економічних цілей” [1].

“Підприємництво — це не лише провідний сектор ринкової економіки, але й потужний інструмент для забезпечення економічної динаміки та соціального розвитку” [2]. Воно сприяє появі нових бізнес-моделей, розширює економічну активність і формує культуру самостійності та ініціативності.

Завдяки діяльності підприємців ринок наповнюється різноманітними товарами та послугами, що дозволяє задовольняти потреби різних груп населення. Підприємці стимулюють конкуренцію, яка, у свою чергу, веде до підвищення якості продукції, зниження цін та впровадження інновацій.

Підприємництво — це фундамент, на якому базується економічна та соціальна стабільність країни. Воно відкриває перспективи для зростання, сприяє економічній незалежності громадян і є ключовим елементом у побудові конкурентоспроможної держави.

Відповідно до розмірів підприємств, масштабів їх діяльності підприємництво поділяють на мале, середнє та велике. У світі існують фірми-гіганти з багатомільярдними оборотами, на яких працюють десятки й сотні тисяч працівників. Такі компанії мають значний вплив на глобальну економіку,

формуючи ключові галузі, диктуючи ринкові тенденції та забезпечуючи величезні обсяги виробництва[3].

Великі підприємства часто виступають драйверами інновацій, оскільки мають достатній фінансовий ресурс для проведення науково-дослідних робіт, розробки нових технологій і розширення ринків. Вони створюють комплексну інфраструктуру постачальників, клієнтів і партнерів, тим самим сприяючи розвитку суміжних галузей. Великі корпорації також часто є основними платниками податків і формують значну частину бюджетів держав.

Середнє підприємництво, у свою чергу, займає проміжну позицію між гнучкістю малого бізнесу та масштабністю великих корпорацій [4]. Воно забезпечує стабільність економіки, створюючи значну кількість робочих місць, підтримуючи локальні ринки та сприяючи диверсифікації економіки. “Середні підприємства є важливим ланцюгом у виробничих процесах великих корпорацій, виконуючи роль підрядників або постачальників” [3].

В сучасних умовах господарювання саме з малим підприємництвом ми пов’язуємо найбільше позитивних змін в економіці, створення умов для розширення та впровадження ринкових реформ. Поширення малого підприємництва у порівнянні з іншими видами підприємництва в світі є надзвичайно важливим аспектом економічного розвитку. Мале підприємство займає домінуючу роль у більшості економік, навіть поряд із великими та середніми підприємствами, завдяки своїй гнучкості, швидкості адаптації до змін ринку та здатності задовольняти конкретні потреби локальних спільнот[6].

У розвинутих країнах, таких як США, Японія, Великобританія та країни Євросоюзу, мале підприємство є основою економічної активності, забезпечуючи великий відсоток робочих місць і відіграючи важливу роль у створенні нових продуктів і послуг[5]. Малий бізнес часто є рушієм інновацій, особливо в галузях технологій, послуг і нових медіа. Наприклад, у США малий бізнес займає понад 50% всіх підприємств і забезпечує близько половини зайнятих у приватному секторі. У країнах Європейського Союзу, таких як Франція, Італія, Німеччина та деякі інші, малі підприємства складають понад 65% усіх підприємств у ЄС[5], а

їхній внесок у створення робочих місць і ВВП є критично важливим для стабільності економіки.

У країнах, що розвиваються, мале підприємництво також має важливе значення, але часто стикається з більш серйозними проблемами, такими як обмежений доступ до фінансування, слабка інфраструктура, нестабільна економічна ситуація та високий рівень регуляторних бар'єрів[9]. Однак малий бізнес в таких країнах є ключовим елементом економічного розвитку, оскільки створює робочі місця, підтримує місцеві економіки та може бути потужним драйвером соціальних змін.

У країнах з перехідною економікою, малі підприємства виступають важливим елементом структурної перебудови економіки. Вони допомагають заповнювати прогалини в ринкових відносинах, створювати нові робочі місця і покращувати конкуренцію. У цих країнах малий бізнес часто стикається з проблемами, такими як висока конкуренція з боку великих компаній, недостатній доступ до фінансування, адміністративні бар'єри, податкове навантаження[11].

Роль малого підприємництва в економіці України є надзвичайно важливою, оскільки цей сектор економіки сприяє стабільному зростанню, забезпеченню зайнятості та розвитку інновацій. Мале підприємництво в Україні є основою для створення нових робочих місць, розвитку регіонів, стимулювання конкуренції та покращення соціальних умов.

Мале підприємництво в Україні є важливим джерелом зайнятості, особливо в умовах економічної нестабільності та високого рівня безробіття. За даними різних досліджень, понад 70% всіх робочих місць в Україні створюються саме малим і середнім бізнесом. Малі підприємства в основному забезпечують зайнятість у сферах послуг, торгівлі, невеликому виробництві та агробізнесі.

Роль малого підприємництва в економіці України є надзвичайно важливою, адже цей сектор відіграє ключову роль у забезпеченні стабільного економічного зростання, створенні нових робочих місць, розвитку регіонів і стимулюванні інновацій. Мале підприємництво стає основою для формування конкурентного середовища, сприяє децентралізації та підвищенню якості життя населення[10].

Однією з найважливіших функцій малого бізнесу є забезпечення зайнятості, що сприяє соціальній стабільності. У періоди економічної нестабільності малий бізнес стає надійною опорою для створення робочих місць, особливо для молоді, жінок, людей з обмеженими можливостями та тих, хто не може знайти роботу у великих компаніях чи державному секторі. Значна частина робочих місць в Україні створюється саме малим і середнім бізнесом, який зосереджений у сфері послуг, торгівлі, дрібного виробництва та агропромислової галузі.

Малий бізнес відіграє важливу роль у розвитку регіонів, особливо у віддалених і сільських районах, де великі підприємства часто відсутні. Завдяки діяльності малого бізнесу вдається хоч і не сильно, але зменшити економічну нерівність між регіонами, створити робочі місця, розвивати місцеву інфраструктуру та забезпечувати локальний попит. Це сприяє рівномірному економічному розвитку територій, особливо в контексті децентралізації.

Важливою перевагою малого підприємництва є його здатність генерувати інновації. У нових та перспективних галузях, таких як інформаційні технології, екологічні технології, креативні індустрії та агропромисловий сектор, малий бізнес демонструє високу гнучкість і здатність до швидкої адаптації. Завдяки цьому створюються умови для впровадження нових технологій, підвищення конкурентоспроможності країни на міжнародній арені та розвитку сучасних напрямів економіки.

Мале підприємництво також сприяє посиленню конкуренції, що позитивно впливає на якість і доступність товарів і послуг. Завдяки здоровому конкурентному середовищу знижується ризик монополізації ринків, що дозволяє створити сприятливі умови для споживачів та забезпечує ефективний контроль за великими корпораціями[10].

Діяльність малого бізнесу значною мірою впливає на валовий внутрішній продукт (ВВП) країни. Попри те, що великі підприємства часто домінують за обсягами виробництва, малий бізнес робить суттєвий внесок у розвиток таких секторів, як торгівля, агробізнес і надання послуг. Крім того, малий бізнес є

важливим джерелом податкових надходжень, які забезпечують стабільне поповнення бюджетів, особливо на місцевому рівні.

Окрему роль мале підприємництво відіграє у формуванні культури самозайнятості та підприємницького мислення. Воно стимулює людей до відкриття власної справи, що не лише сприяє підвищенню рівня добробуту, але й дозволяє долати труднощі традиційного працевлаштування. Завдяки розвитку малого бізнесу в суспільстві формується підприємницька культура, яка стає важливим фактором економічного розвитку та соціальної активності.

Мале підприємництво в Україні стикається з численними проблемами, які уповільнюють його розвиток і стримують економічний потенціал. Однією з основних перешкод є високе податкове навантаження, яке разом із складною системою податкової звітності значно ускладнює діяльність підприємців. Надмірна бюрократія та адміністративні бар'єри також створюють додаткові труднощі, гальмуючи процеси реєстрації бізнесу, отримання дозволів та ведення господарської діяльності.

Крім того, малі підприємства часто стикаються з проблемами доступу до фінансування. Високі відсоткові ставки та суворі умови банків щодо надання кредитів значно обмежують можливості для залучення капіталу та розвитку бізнесу. Ускладнює ситуацію й нестабільне правове середовище. Відсутність чітких правил, поширені корупційні ризики та слабкий захист прав власності підвищують невизначеність для підприємців і знижують довіру до інституцій.

Додатковим викликом для малого бізнесу в сучасних умовах став військовий стан, який створює серйозні труднощі для функціонування підприємств. Руїнування інфраструктури, переміщення населення, скорочення платоспроможності споживачів і загальна економічна нестабільність значно ускладнюють роботу малого підприємництва. Усі ці фактори вимагають комплексного підходу для вирішення, щоб створити сприятливі умови для розвитку цього важливого сектору економіки.

Мале підприємництво є важливим і невід'ємним елементом економіки України, оскільки виконує різноманітні функції, що сприяють сталому розвитку,

соціальної стабільності та інноваціям. Завдяки йому забезпечується створення робочих місць, підтримка конкуренції та розвиток регіонів, що допомагає знижувати економічну нерівність у країні. Малі підприємства також відіграють ключову роль у стимулюванні технологічного прогресу, впровадженні нових ідей та продуктів на ринок, що дозволяє Україні бути конкурентоспроможною на світовій арені.

Підтримка і розвиток малого бізнесу має важливе значення для економічного процвітання України, адже він є рушійною силою для економічної адаптації та інновацій. Тому створення сприятливих умов для його існування та росту є одним із ключових завдань держави.

1.2. Методичні засади оцінки розвитку малого підприємництва та впливу на нього воєнного стану

Методичні засади оцінки розвитку малого підприємництва базуються на системному підході, який дозволяє всебічно проаналізувати економічну діяльність підприємств, визначити їхні сильні та слабкі сторони, а також фактори, що впливають на їхній розвиток. Така оцінка є важливою для формування стратегій підтримки малого бізнесу та підвищення його конкурентоспроможності[12].

Методичні засади оцінки розвитку малого підприємництва та впливу на нього воєнного стану є важливими для розуміння того, як війна змінює умови ведення бізнесу та впливає на основні економічні процеси в країні. Малий бізнес є важливим сектором економіки, оскільки він створює робочі місця, сприяє інноваціям, розвитку місцевих громад та соціальної стабільності. Однак воєнний стан може мати серйозний негативний вплив на стабільність підприємництва, тому необхідно застосовувати спеціальні методики для оцінки його розвитку в умовах криз.

Основним завданням оцінки розвитку малого підприємництва є визначення здатності підприємств адаптуватися до змін, пов'язаних з воєнним станом, зберігати свою конкурентоспроможність, а також здатність підтримувати

економічну стабільність. Застосування методичних засад вимагає комплексного підходу, що включає економічні, соціальні та управлінські аспекти[13].

Оцінка ризиків є важливим етапом аналізу розвитку малого підприємництва, особливо в умовах воєнного стану, коли непередбачувані зовнішні фактори можуть суттєво впливати на його діяльність. Малий бізнес часто є більш вразливим до політичних, економічних, соціальних та природних ризиків. Оцінка ризиків дозволяє виявити потенційні загрози і вжити необхідних заходів для їх мінімізації, щоб забезпечити стабільність бізнесу навіть у кризових умовах.

У воєнний час підприємства можуть зіткнутися з фінансовими труднощами, такими як зниження попиту на продукцію чи послуги, збільшення витрат або проблеми з ліквідністю через інфляцію, коливання валютних курсів та обмежений доступ до кредитування. Операційні ризики можуть виникнути через порушення ланцюгів постачання, дефіцит ресурсів для виробництва, перебої в електропостачанні та інші інфраструктурні проблеми, що особливо загострюються в умовах закриття кордонів або нестабільності в постачанні сировини.

Політичні та соціальні зміни під час воєнного стану, такі як зміни в законодавстві, нові податки чи санкції, можуть ускладнити ведення бізнесу та змусити підприємців адаптуватися до нових умов. Підприємства також можуть бути піддані загрозам безпеки, включаючи руйнування або крадіжки через бойові дії, що особливо актуально для бізнесів у зонах активних конфліктів. У такі моменти особливо важливо зберігати довіру клієнтів та партнерів, оскільки репутаційні ризики можуть стати критичними, зокрема якщо підприємство неправильно реагує на кризові ситуації.

Для ефективної оцінки ризиків можуть бути застосовані різні методи, такі як SWOT-аналіз, PEST-аналіз або моделювання сценаріїв. Врахування можливих ризиків і розробка планів на випадок надзвичайних ситуацій допомагає підприємствам мінімізувати втрати і адаптуватися до викликів, що виникають у період воєнного стану[13].

SWOT-аналіз є ефективним інструментом для оцінки розвитку малого підприємництва та впливу на нього воєнного стану. За допомогою цього методу

підприємства можуть оцінити свої сильні сторони, такі як гнучкість та інноваційність, які дозволяють швидко адаптуватися до змін[14]. Однак наявність слабких сторін, як обмежені фінансові ресурси та залежність від постачальників, може ускладнити діяльність в умовах кризи. Можливості включають адаптацію до нових потреб ринку, державну підтримку та партнерства, в той час як загрози можуть включати зниження попиту, економічну нестабільність і ризики для безпеки. “SWOT-аналіз допомагає малому бізнесу оцінити ці фактори, розробити стратегії адаптації та мінімізації ризиків у складних умовах воєнного стану” [15].

В умовах воєнного стану на розвиток малого підприємництва істотно впливають зміни в економічних показниках. Це може проявлятися у зміні обсягів виробництва, зростанні витрат на забезпечення безпеки, транспортних витрат, а також в зниженні попиту на продукцію через економічні труднощі. Оцінка таких змін може проводитися через стандартні економічні показники, такі як обсяг виробництва та реалізації, а також через показники рентабельності, ліквідності, оборотності активів та ефективності управління фінансами.

Обсяги виробництва та продажів є одним з ключових показників для оцінки розвитку малого підприємства, оскільки вони відображають його здатність задовольняти попит на продукцію або послуги на ринку[16]. Зміни в обсягах виробництва можуть свідчити про ефективність організації виробничих процесів, а також про здатність підприємства адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі, таких як економічні, соціальні чи політичні фактори.

Динаміка обсягів продажів дозволяє оцінити рівень попиту на продукцію або послуги підприємства, а також визначити ефективність маркетингових стратегій, політики ціноутворення та взаємодії з клієнтами. Зменшення обсягів продажу може свідчити про проблеми на ринку, зниження конкурентоспроможності або негативний вплив зовнішніх факторів, таких як війна, економічна криза чи зміни в споживчих уподобаннях. Зростання ж обсягів виробництва та продажу може бути ознакою позитивного розвитку, підвищення інтересу до товарів чи послуг, а також успішного впровадження інновацій.

Зменшення попиту на продукцію через воєнний стан може призвести до зниження обсягів виробництва, що в свою чергу позначиться на рентабельності:

$$P = \frac{\Pi}{B} \times 100\%, \quad (1.1)$$

де Р- рентабельність, П- прибуток, а В – витрати.

Ця формула дозволяє оцінити, наскільки ефективно малий бізнес використовує свої ресурси, зберігаючи прибутковість при зміні умов на ринку[17]. Підприємства, які можуть підтримувати або покращувати рентабельність навіть у складних умовах, здатні краще адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі та витримати економічні потрясіння, що є важливим у період воєнного стану.

Оборотність активів є ще одним важливим показником для оцінки ефективності використання ресурсів малого підприємства[19]. Для визначення оборотності активів можна використати наступну формулу:

$$\text{Оборотність активів} = \frac{\text{Сума надходжень}}{\text{Середній обсяг активів}} \quad (1.2)$$

Оборотність активів відображає, скільки доходу підприємство генерує на кожну одиницю своїх активів[22]. В умовах воєнного стану цей показник набуває особливого значення, оскільки підприємства часто стикаються з порушеннями в ланцюгах постачання, зменшенням попиту та іншими економічними труднощами. Висока оборотність активів свідчить про ефективне використання ресурсів, тоді як низька може вказувати на неефективність управління чи труднощі в адаптації до змін.

У воєнний період низька оборотність активів може призвести до зниження ліквідності підприємства та загрози фінансової нестабільності. Підприємства повинні шукати можливості для оптимізації використання своїх ресурсів, адаптуючи виробничі процеси та скорочуючи витрати. Оборотність активів стає важливим інструментом для виявлення можливостей для підвищення ефективності бізнесу та зменшення ризиків в умовах економічної нестабільності, що супроводжує воєнний стан.

Ліквідність активів є важливим індикатором для оцінки розвитку малого підприємництва, оскільки визначає здатність компанії швидко погашати свої

поточні зобов'язання [22]. В умовах воєнного стану підприємства зазнають додаткових фінансових ризиків, таких як зниження попиту, нестабільність постачань та інфляційний тиск. Високий рівень ліквідності дозволяє підприємствам швидше адаптуватися до змін і уникати фінансових труднощів, забезпечуючи платоспроможність і стабільність на ринку.

“Оцінка ліквідності за допомогою коефіцієнтів, таких як поточна ліквідність або швидка ліквідність, дає можливість зрозуміти, наскільки ефективно підприємство управляє своїми активами та забезпечує безперервність діяльності” [22]. У воєнний час важливою є не тільки здатність покривати поточні зобов'язання, але й швидка реакція на кризові ситуації, що дозволяє зменшити негативний вплив зовнішніх факторів та зберегти конкурентоспроможність бізнесу.

Оцінка ефективно управлінських рішень є важливим аспектом при аналізі розвитку малого підприємництва та впливу на нього воєнного стану. Зростання доходів та витрат є важливими показниками для оцінки фінансової стабільності та ефективності управлінських рішень на підприємстві [21]. Аналіз цих тенденцій дозволяє виявити, наскільки успішно компанія генерує прибуток та контролює свої витрати, що є ключовим для забезпечення сталого розвитку малого бізнесу. Якщо доходи зростають швидше за витрати, це свідчить про позитивні результати управлінських стратегій, що забезпечують ефективне використання ресурсів і максимізацію доходів.

З іншого боку, якщо витрати зростають швидше за доходи, це може вказувати на проблеми з управлінською ефективністю, високі операційні витрати або недостатню конкурентоспроможність підприємства на ринку. У таких випадках важливо оперативно вжити заходів для оптимізації витрат та покращення фінансового менеджменту. В умовах воєнного стану цей аналіз стає ще більш актуальним, оскільки зміни в економічному середовищі можуть значно вплинути на ціноутворення, доступ до ресурсів і попит на продукцію чи послуги.

Малий бізнес може відігравати ключову роль у підтримці соціальної стабільності під час війни, сприяючи відновленню економіки та поліпшенню умов життя місцевих громад. Підприємства здатні активно брати участь у відновленні

інфраструктури, створенні нових робочих місць, а також допомагати у вирішенні соціальних проблем, таких як надання гуманітарної допомоги чи підтримка внутрішньо переміщених осіб. Вони можуть стати важливим ресурсом для вирішення нагальних потреб місцевих громад, зокрема шляхом надання необхідних товарів, послуг або фінансової допомоги.

Оцінка соціального впливу малих підприємств передбачає вивчення їх діяльності в контексті соціальної відповідальності, взаємодії з місцевими органами влади та громадськими організаціями. Важливим аспектом є також розуміння того, як підприємства можуть використовувати свої ресурси для підтримки соціальних ініціатив, створення позитивного іміджу та сприяння розвитку соціальної інфраструктури. У таких умовах малий бізнес не тільки забезпечує економічну стабільність, але й може стати рушійною силою в подоланні наслідків війни для громади.

Під час воєнного стану важливу роль відіграє державна політика щодо підтримки малого підприємництва. Програми субсидій, грантів, податкових пільг можуть бути важливими для підтримки підприємств у складних умовах. Оцінка такої підтримки проводиться через аналіз програм фінансування, рівня державної допомоги в різних секторах економіки, а також через вивчення впливу законодавчих змін на діяльність підприємств.

Для оцінки можливості підприємств адаптуватися до нових умов можна використовувати модель оцінки ризиків і можливостей, що дозволяє виявити найбільш важливі фактори для розвитку бізнесу в умовах воєнного стану. Це включає аналіз зміни споживчих переваг, зміни попиту на продукцію, а також нові технологічні можливості.

Загалом, методичні засади оцінки розвитку малого підприємництва в умовах воєнного стану мають враховувати як стандартні економічні показники, так і специфічні фактори, пов'язані з впливом війни на економічне та соціальне середовище. Такий комплексний підхід дозволяє не лише оцінити поточний стан малого бізнесу, але й виявити можливості для його подальшого розвитку та адаптації до нових умов.

1.3 Зарубіжний досвід підтримки малого підприємництва

Країни підтримують мале підприємництво через його вагоме значення для економічного розвитку. Підтримка малого підприємництва є стратегічним інструментом для досягнення економічного, соціального та технологічного прогресу. Вона дозволяє створювати умови для сталого розвитку, забезпечуючи динамічність і конкурентоспроможність національної економіки[23].

Зарубіжний досвід підтримки малого підприємництва охоплює різноманітні стратегії, спрямовані на стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу, підвищення його конкурентоспроможності як на національному, так і на міжнародному рівнях. Ці підходи варіюються залежно від економічних умов кожної країни, але загалом включають фінансову підтримку, консультаційні послуги, спрощення адміністративних процедур, податкові пільги та інноваційну підтримку.

У багатьох країнах існують програми фінансування для малих підприємств, зокрема гранти, субсидії, пільгові кредити та мікро кредити, які сприяють розвитку інноваційних і соціальних проектів, екологічних ініціатив та стартапів[24]. Програми фінансування, як у Європейському Союзі чи США, дозволяють підприємцям залучати необхідний капітал без використання традиційних банківських механізмів. Крім того, в зарубіжних країнах для підтримки розвитку бізнес-навичок створені численні інститути та організації, зокрема бізнес-інкубатори та акселератори, які надають підтримку на стадії старту та розвитку підприємств, допомагаючи з формуванням бізнес-планів, залученням інвесторів і здійсненню маркетингових стратегій[25].

Важливим напрямком є також спрощення регулювання та створення сприятливого бізнес-середовища. У багатьох країнах активно працюють над зменшенням бюрократичних бар'єрів, полегшуючи реєстрацію компаній і доступ до необхідних ліцензій та дозволів, а також знижують податкове навантаження для малого бізнесу. Податкові пільги, знижені ставки податків або відстрочка сплати

податків допомагають підприємцям зменшити фінансовий тиск, стимулюючи інвестиції в розвиток та інновації.

Також важливе значення має підтримка маркетингових стратегій і вихід на міжнародні ринки. У багатьох країнах організовуються державні програми, що надають знижки на участь у міжнародних виставках, допомагають у підготовці до експортних операцій і організовують бізнес-місії, що дозволяє малим підприємствам успішно виходити на нові ринки. Одним з важливих факторів успіху є цифровізація та технологічна підтримка, адже в умовах глобалізації та цифрової економіки малий бізнес має доступ до онлайн-платформ, навчання цифрових навичок, хмарних технологій і великих даних, що дозволяє знижувати витрати на виробництво та швидше розвиватися[26]. У Китаї, Японії та Південній Кореї активно підтримується інтеграція малого бізнесу в цифрову економіку, що дає можливість розширюватися та знижувати витрати.

Нарешті, створення інноваційних хабів і кластерів є важливою частиною підтримки малого підприємництва. У США, Канаді, Німеччині та Великій Британії існують екосистеми, які надають малим підприємствам доступ до новітніх технологій, науково-дослідницьких можливостей і міжнародних мереж. Такі інноваційні хаби дозволяють підприємцям швидко адаптуватися до змінюваних умов та отримувати підтримку у вигляді фінансування та нових ідей.

Серед усіх вище згаданих інструментів підтримки малого підприємництва найбільш поширеним є надання грантів. Гранти відіграють ключову роль у стимулюванні розвитку бізнесу, оскільки є фінансовою допомогою, яка надається без необхідності її повернення. Цей інструмент особливо популярний завдяки своїй доступності та ефективності у вирішенні фінансових проблем підприємців на ранніх етапах розвитку бізнесу[25].

Гранти широко використовуються в багатьох країнах світу для різних цілей. Вони надаються як для підтримки інноваційних проектів, так і для сприяння регіональному розвитку, екологічним ініціативам або реалізації соціально значущих проектів. Популярність грантів зумовлена тим, що вони дозволяють мінімізувати фінансові ризики для підприємців. На відміну від кредитів, гранти не

потребують повернення коштів, що робить їх особливо привабливими для стартапів та підприємств, які лише починають свій розвиток.

У США програми Small Business Innovation Research (SBIR) та Small Business Technology Transfer (STTR) мають ключове значення для підтримки малих підприємств, що займаються інноваційними дослідженнями та розробками[28]. Їхня основна мета полягає у стимулюванні наукових і технологічних інновацій, а також у зміцненні економіки через комерціалізацію передових ідей.

Програма SBIR орієнтована на підтримку малих підприємств, які розробляють рішення з високим потенціалом комерціалізації. Вона спрямована на залучення малого бізнесу до участі у федеральних дослідницьких ініціативах і забезпечення фінансової підтримки для впровадження інновацій у таких галузях, як охорона здоров'я, енергетика, оборона та технології[27]. Її реалізація відбувається через фінансування від 11 федеральних агенцій, включаючи NASA, Національний інститут охорони здоров'я (NIH) та Міністерство оборони США. Програма поділена на три етапи: перший передбачає оцінку технічної здійсненності та потенціалу ідеї, другий зосереджується на додаткових дослідженнях і розробці, а третій спрямований на комерціалізацію продукту чи технології, хоча грантове фінансування на цьому етапі не передбачено.

Програма STTR має подібну структуру, однак акцентує увагу на партнерстві між малими підприємствами та науково-дослідними установами, такими як університети та лабораторії. Це сприяє ефективній передачі технологій із наукового середовища у бізнес. Основна відмінність цієї програми полягає у вимозі залучення академічного чи дослідницького партнера до проекту[28].

Обидві програми пропонують численні переваги для малого бізнесу. Вони забезпечують доступ до фінансування у формі грантів, що не потребують повернення, мінімізуючи фінансові ризики підприємців[29]. Крім того, ці ініціативи стимулюють створення нових технологій і продуктів, що позитивно впливають на економіку та суспільство. Підтримка також сприяє комерціалізації розробок, дозволяючи підприємствам вийти на ринок із новаторськими рішеннями. Участь у програмах відкриває можливість для встановлення довгострокових

відносин з федеральними агентствами та науковими установами, створюючи стабільну основу для подальшого розвитку та впровадження інновацій.

Economic Development Administration (EDA) є ще однією важливою грантовою програмою в США, спрямованою на підтримку економічного розвитку на регіональному та місцевому рівнях[30]. EDA надає фінансування для проектів, які сприяють створенню робочих місць, поліпшенню інфраструктури та підтримці економічної стійкості, особливо в регіонах, що мають труднощі в розвитку або постраждали від економічних потрясінь.

Програма підтримує широкий спектр ініціатив, включаючи інфраструктурні проекти, сприяння розвитку бізнесу, вдосконалення економічних можливостей для місцевих громад, а також проекти, що стимулюють розвиток нових технологій і бізнес-можливостей. EDA активно працює з малими підприємствами, стартапами та іншими організаціями, щоб стимулювати інновації, інвестиції в інфраструктуру та створення робочих місць у зростаючих галузях економіки.

Фінансування від EDA може бути спрямоване на покриття витрат на розробку нових бізнес-проектів, вдосконалення інфраструктури, дослідження та інноваційні проекти, що можуть підтримувати стійке економічне зростання в різних регіонах країни. EDA також сприяє розвитку економічної інфраструктури для малих підприємств, що може включати фінансування для навчальних програм, технічної підтримки та інвестицій в інноваційні технології[30].

Ця програма має важливе значення для стимулювання регіонального економічного розвитку в США, зокрема в менш розвинутих або постраждалих від економічних труднощів районах, забезпечуючи малим і середнім підприємствам необхідні ресурси для розвитку та зростання.

Eurostars є грантовою програмою ЄС, яка надає підтримку малим та середнім підприємствам, що займаються дослідженнями та розробкою інноваційних технологій. Програма спрямована на надання фінансової допомоги підприємствам, які працюють над створенням нових продуктів, послуг або технологій, що мають високий потенціал для комерціалізації[32]. Вона є частиною міжнародної мережі EUREKA, яка об'єднує понад 40 країн і підтримує інноваційні проекти через

співпрацю між підприємствами, науково-дослідними установами та іншими організаціями.

Основною метою Eurostars є підтримка малих та середніх підприємств, оскільки ці компанії часто стикаються з труднощами у залученні фінансування для досліджень і розробок, хоча вони мають великий потенціал для інновацій. Програма допомагає підприємствам отримати гранти або співфінансування для проведення досліджень і розробки технологій, що знижує фінансові ризики під час впровадження нових продуктів.

Важливою рисою програми Eurostars є сприяння міжнародній співпраці між підприємствами та науково-дослідними організаціями, оскільки проекти мають включати партнера з іншої країни, що відкриває можливості для глобальної взаємодії і виходу на нові ринки. Eurostars також надає підтримку на всіх етапах розвитку технологій, від досліджень до комерціалізації, зокрема, забезпечуючи швидкість та гнучкість процесу. Програма зосереджена на малому бізнесі, прагнучи допомогти компаніям, що не мають великого фінансування, але володіють інноваційними ідеями, здатними змінити ринок. Eurostars не тільки фінансово підтримує підприємства, але й надає доступ до міжнародної мережі партнерів, що сприяє розвитку нових технологій і відкриттю нових ринків.

У Канаді підтримка малого підприємництва здійснюється через кілька грантових програм, серед яких одними з найпоширеніших є Small Business Financing Program та Industrial Research Assistance Program (IRAP)[34].

Small Business Financing Program (SBFP) – це програма, яка допомагає малим підприємствам отримати фінансування для розвитку бізнесу. Вона дозволяє отримати кредити на вигідних умовах для придбання обладнання, модернізації або розширення бізнесу. Програма спрямована на підприємців, які мають обмежений доступ до традиційного фінансування через банки. Фінансування надається через банки та інші фінансові установи, і програма покриває до 90% вартості проекту. Це забезпечує малим бізнесам можливість реалізувати важливі інвестиції без великих фінансових ризиків[35].

Industrial Research Assistance Program (IRAP) – це грантова програма для канадських малих і середніх підприємств, які займаються науковими дослідженнями та розробками інноваційних технологій. IRAP надає фінансування та технічну підтримку для розвитку нових технологій та інновацій, що можуть мати значний вплив на економіку та конкурентоспроможність підприємства. Програма орієнтована на підприємства, які працюють у сфері досліджень і технологічних інновацій, та забезпечує фінансову допомогу на проведення досліджень, розробку нових продуктів або вдосконалення існуючих технологій. IRAP також надає консультаційні послуги для підприємців, що дозволяє їм ефективно розвивати свої інноваційні проекти[37].

Обидві програми є важливими інструментами для розвитку малого бізнесу в Канаді, сприяючи не тільки фінансовій підтримці, а й інноваційному зростанню, технологічному прогресу та зниженню бар'єрів для підприємців у реалізації своїх бізнес-ідей.

Україна також переймає досвід інших країн і намагається підтримувати мале підприємництво шляхом надання грантових коштів. Власна справа — один із найпопулярніших проєктів у рамках урядової програми у 2022-2024 роках. Головною метою цієї урядової програми є створення нових робочих місць та започаткування чи розширення власного бізнесу. Таким чином уряд одночасно підтримує розвиток бізнесу і бореться з безробіттям. Програмою передбачається, що повернення коштів гранту відбувається у вигляді податків та зборів. Отримати грант можуть як діючі ФОП або юридичні особи, так і люди, які тільки планують започаткувати свій бізнес. Гроші можна витратити на придбання обладнання, закупівлю сировини, сплату оренди, послуги маркетингу та реклами, комерційної концесії, лізингу.[38]

Висновки до розділу 1

Мале підприємництво відіграє важливу роль в економіці країни, оскільки є джерелом створення робочих місць, стимулює інновації, сприяє розвитку конкуренції та підвищує рівень економічної гнучкості. Малий бізнес забезпечує економічну диверсифікацію, знижує рівень безробіття і підтримує місцеві громади. Окрім того, мале підприємництво є важливим чинником стабільності на ринку, оскільки допомагає швидко реагувати на зміни економічної ситуації. В умовах кризи або воєнного стану малий бізнес здатний відновлювати економічну діяльність і сприяти відродженню регіонів.

Методичні засади оцінки розвитку малого підприємництва базуються на системному підході, який дозволяє проаналізувати економічну діяльність підприємства, визначити перспективні напрямки та загрози діяльності, а також фактори, що впливають на їхній розвиток. Така оцінка є важливою для формування стратегій підтримки малого бізнесу та підвищення його конкурентоспроможності. Найчастіше для оцінки стану суб'єктів малого підприємництва використовують різні методів серед яких: SWOT-аналіз, аналіз динаміка обсягів виробництва та продажів, визначення рентабельності, оборотності активів та ліквідності, оцінка ефективності управлінських рішень.

Країни світу, розуміючи важливість малих підприємств для розвитку економіки, намагаються усіляко їх підтримувати. Найпоширеніший спосіб підтримки суб'єктів малого підприємництва – використання різних фінансових інструментів серед яких: гранти, фінансування інноваційної діяльності, субсидії, пільгові кредити та мікро кредити. Грантові програми користуються найбільшою популярністю серед усіх фінансових інструментів. Серед грантових програм різних країн світу можна виділити: Small Business Innovation Research (SBIR) у США, Eurostars у ЄС, Small Business Financing Program та Industrial Research Assistance Program у Канаді. Україна також переймає досвід підтримки бізнесу від інших країн, намагається підтримувати мале підприємництво та запроваджує програми грантової підтримки.

Розділ 2. Аналіз результатів підприємницької діяльності в умовах воєнного стану

2.1. Аналіз малого підприємництва в умовах воєнного стану

Підприємництво відіграє надзвичайно важливу роль в економіці України, є основою її функціонування, особливо в умовах воєнного стану, адже війна є руйнівним чинником для економіки країни і саме підприємницький сектор, демонструючи пристосування до складних політичних і економічних умов, здатне підтримувати економіку держави на плаву. Під час війна велика частина підприємств зазнали руйнувань чи збанкрутували у зв'язку з падінням попиту на свої товари чи послуги, показники діяльності підприємств, які намагалися продовжувати свою діяльність сильно впали. У таких складних умовах слід звертати найбільшу увагу на мале підприємництво, яке може підтримувати економіку України на плаву, але і стати ключовою ланкою у відновленні її довоєнного рівня.

Суб'єкти підприємництва в Україні, як і в світі, можуть бути класифіковані як великі, середні та малі[39]. Відповідно до статті 55 Господарського кодексу України, “до суб'єктів великого підприємництва відносяться суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом НБУ. До суб'єктів малого підприємництва, відповідно до законодавства, належать суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом НБУ. Всі інші суб'єкти господарювання, які не підпадають під критерії малого чи великого підприємництва, відносяться до середнього підприємництва”[40].

До суб'єктів великого підприємництва в Україні відносяться лише великі підприємства, а от серед суб'єктів середнього та малого підприємництва можна виділити окремо підприємства та фізичних особи-підприємців. Розглянемо кількість суб'єктів господарювання великого, середнього та малого підприємництва в Україні за період 2020-2023 років у таблиці 2.1:

Таблиця 2.1 – Кількість суб'єктів господарювання великого, середнього та малого підприємництва у 2020-2023 роках

Роки	Усього	У тому числі						
		підприємства				фізичні особи-підприємці		
		усього	великі	середні	малі	усього	суб'єкти середнього підприємництва	суб'єкти малого підприємництва
2020	1973577	373822	512	17602	355708	1599755	344	1599411
2021	1956248	370834	610	17502	352722	1585414	309	1585105
2022	1732508	261924	494	14783	246647	1470584	254	1470330
2023	1913193	307852	512	14070	293270	1605341	226	1605115

Складено автором на основі [41]

Проаналізувавши таблицю, можна сказати, що кількість усіх суб'єктів господарювання значно скоротилася у 2022 році в порівнянні з попередніми роками. Загальна кількість суб'єктів господарювання у 2020 році становила 1973577 одиниць, у 2021 році – 1956248 одиниць, що вже було менше, ніж за попередній рік. У 2022 році загальна кількість суб'єктів значно скоротилася до 1732508, що 223740 суб'єктів менше ніж у 2021 році. Це пов'язано з введенням воєнного стану на території країни, нестабільною економічною ситуацією. Проте, у 2023 році спостерігається збільшення кількості суб'єктів на 180685 одиниць, що свідчить про пристосування підприємців до складних економічних та політичної ситуацій.

Майже аналогічна ситуація спостерігається у розрізі класифікації суб'єктів господарювання за розміром. За досліджуваний період серед суб'єктів малого та великого підприємництва можна побачити різке скорочення їх кількості у 2022 році, а потім часткове відновлення у 2023 році. Так, наприклад, кількість великих підприємств у 2021 році становила 610 об'єктів, у 2022 році – 494 підприємств, а у 2023 – 512. Що стосується суб'єктів середнього підприємництва в Україні, то тут ситуація дещо інша, адже впродовж досліджуваного періоду спостерігається

постійна тенденція до зменшення їх чисельності. У 2020 році кількість середній підприємств складала 17602 одиниць, у 2021 році – 17502 об’єктів, у 2022 році – 14783 підприємств, а у 2023 році – 14070 одиниць. Це може свідчити про погане пристосування середнього підприємництва до кризових ситуацій у порівнянні з іншими суб’єктами господарювання.

Також, з таблиці видно, що малі підприємства та ФОПи, що ведуть діяльність, як суб’єкти малого підприємництва, становлять більшість серед всіх інших суб’єктів господарювання, що свідчить про їх важливість для економіки України. Так, наприклад, у 2023 році кількість малих підприємств становила 293270 одиниць, що набагато більше за великі та середні підприємства, кількість яких становила 512 та 14070 одиниць відповідно. Схожа картина і з фізичними особами-підприємцями: кількість ФОПів, що ведуть свою діяльність, як суб’єкти малого підприємництва у 2023 році становила 1605115 одиниць в той час, як кількість суб’єктів середнього підприємництва лише 226 підприємств.

Для того, щоб розглянути тенденції саме цієї групи суб’єктів господарювання представимо загальну кількість усіх суб’єктів господарювання на графіку (рис. 2.1):

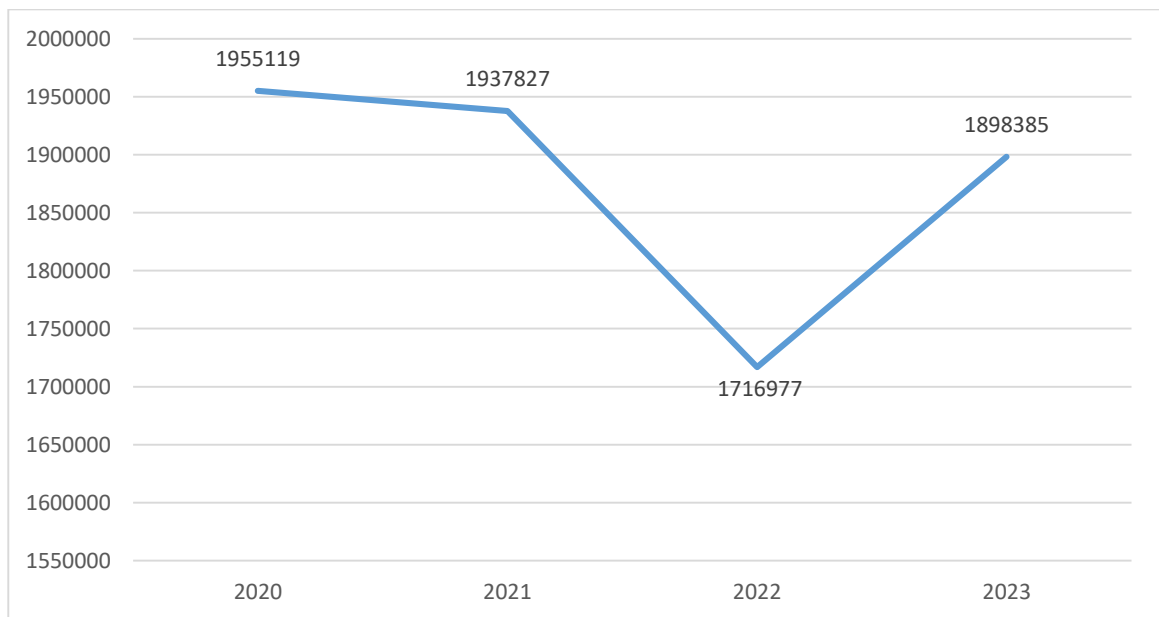

Рисунок 2.1. Загальна кількість суб’єктів малого підприємництва у 2020-2023 роках [41]

Як бачимо з рисунка, загальна кількість суб'єктів малого підприємництва демонструє тенденції до поступового спаду починаючи ще з 2020 року, тобто довоєнних часів. У 2022 році ця кількість стрімко зменшилась, що пов'язано з запровадженням воєнного стану, а потім стрімкий ріст у 2023 році, що демонструє пристосування до складних економічних умов.

Для того, щоб краще розуміти, яку частку серед усіх підприємств України займають суб'єкти малого підприємництва, розрахуємо відсоткове відношення суб'єктів малого, середнього та великого підприємництва у відсотках до загальної кількості суб'єктів господарювання. Результати розрахунків представимо у вигляді таблиці 2.2:

Таблиця 2.2. - Кількість суб'єктів малого, середнього та великого підприємництва у відсотках до загальної кількості суб'єктів господарювання 2020-2023 роках

Роки	Усього підприємств, один.	Суб'єкти великого підприємництва		Суб'єкти середнього підприємництва		Суб'єкти малого підприємництва	
		усього, один.	у % до загальної к-сть	усього, один.	у % до загальної к-сть	усього, один.	у % до загальної к-сть
2020	1973577	512	0,026	17946	0,91	1955119	99,06
2021	1956248	610	0,031	17811	0,91	1937827	99,06
2022	1732508	494	0,029	15037	0,87	1716977	99,10
2023	1913193	512	0,027	14296	0,75	1898385	99,23

Складено автором

Проаналізувавши отримані результати, можна впевнено сказати, що суб'єкти малого підприємництва становлять більшість серед усіх суб'єктів господарювання на території України. Також, варто зауважити, що мале підприємництво залишається ключовим складником економіки країни як у довоєнні часи, так і в період воєнного стану, незважаючи на певні коливання загального числа суб'єктів господарювання за період 2020–2023 років, адже їх частка впродовж досліджуваного періоду стабільно знаходиться на рівні 99-99,23%.

Для аналізу тенденцій розвитку малого підприємництва в умовах воєнного стану доцільно в першу чергу проаналізувати такі показники, як кількість

зайнятого населення та найманих працівників, обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг).

“Зайняте населення – це частина економічно активного населення країни, яка працює та отримує дохід від своєї діяльності” [42]. До зайнятого населення належать люди, які працюють за наймом на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, ведуть власний бізнес, виконують оплачувану роботу на тимчасових чи постійних умовах або займаються індивідуальною трудовою діяльністю. Аналіз зайнятості населення у суб’єктах малого підприємництва є важливим для розуміння ефективності їх діяльності та внеску малого бізнесу в загальну економіку країни. Розглянемо кількість зайнятого населення у суб’єктах малого підприємництва за період 2020-2023 рр. у таблиці 2.3:

Таблиця 2.3 Кількість зайнятого населення у суб’єктах малого підприємництва за період 2020-2023 роки

Рік	Усього, тис. осіб	З них у суб'єктах малого підприємництва, тис. осіб	у % до загального показника суб'єктів господарювання
2020	8931,9	4234,1	47,4
2021	8936,2	4287,7	47,9
2022	7502,4	3522,4	46,9
2023	7421,8	3737,9	50,4

Складено автором на основі [43]

З таблиці можна побачити, що частка зайнятого населення у суб’єктах малого підприємництва за досліджуваний період становить майже половину усього зайнятого населення країни. Незважаючи на коливання загальної кількості зайнятих осіб, зайнятість населення у малому підприємстві показує відносну стабільність і коливається у межах 47-50%.

Впродовж 2020-2022 років, спостерігається скорочення зайнятих осіб у малому підприємстві. Проте неможливо не помітити позитивну тенденцію до збільшення зайнятих осіб у суб’єктах малого підприємництва під час військового стану на фоні зменшення загальної кількості зайнятого населення. У 2023 році загальна кількість зайнятого населення становила 7421,8 тис. осіб, що на 80,6 тис. осіб менше ніж у 2022 році, а кількість зайнятих у суб’єктах малого

підприємництва становила 3737,9 тис. осіб, що на 215,5 тис. осіб більше, ніж за попередній рік. Якщо дивитися на відсоткове відношення зайнятого населення у суб'єктах малого підприємництва до загальної кількості зайнятих у суб'єктах господарювання, то воно навіть стало більше у 2023 році в порівнянні з довоєнними часами і становило 50,4%.

Як вже було згадано раніше, зайняте населення – досить широке поняття, до якого входять і підприємці, і наймані працівники, які зазвичай становлять більшість усього зайнятого населення. Аналіз кількості найманих працівників у суб'єктах малого підприємництва є важливим етапом, оскільки він відображає тенденції у створенні робочих місць і підтримання зайнятості населення[44]. Розглянемо загальні тенденції кількості найманих працівників у малому підприємстві у таблиці 2.4:

Таблиця 2.4 – Кількість найманих працівників у суб'єктах малого підприємництва у 2020-2023 роках

Рік	Усього, тис. осіб	З них у суб'єктах малого підприємництва, тис. осіб	у % до загального показника суб'єктів господарювання
2020	7254,4	2558,4	35,27
2021	7248,8	2601,9	35,89
2022	5984,5	2006	33,52
2023	5734,5	2051,8	35,78

Складено автором на основі [45]

З таблиці видно, що загальна кількість найманих працівників у 2020 році становила 7254,4 тис. осіб і почала поступово зменшуватися до найменшого значення за аналізований період у 2023 році – 5734,5 тис. осіб, що свідчить про значне зменшення чисельності робочих місць у суб'єктах господарювання. Однак на рівні малого підприємництва ситуація є більш-менш стабільною. Кількість найманих працівників у суб'єктах малого підприємництва коливалася, але залишалася на досить високому рівні, зменшуючись з 2558,4 тис. осіб у 2020 році до 2051,8 тис. осіб у 2023 році. Водночас, частка працівників у суб'єктах малого підприємництва у загальній чисельності найманих працівників коливалася від 33,5% до 35,8%, що вказує на те, що малий бізнес продовжує

відігравати важливу роль у забезпеченні зайнятості, хоча, на загальному фоні нестабільної політичної та економічної ситуацій, кількість найманих працівників у загальному зменшилася.

Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами господарювання є важливим показником, що відображає їх стан та внесок в економіку країни. Аналіз цього показника для суб'єктів малого підприємництва є особливо значущим, оскільки малий бізнес відіграє важливу роль у забезпеченні робочих місць, задоволенні потреб населення та підтримці економічного розвитку в загальному. Отже, розглянемо обсяг реалізованої продукції суб'єктами малого підприємництва України у таблиці 2.5:

Таблиця 2.5 – Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами малого підприємництва за період 2020-2023 рр.

Рік	Усього, млн. грн	З них суб'єкти малого підприємництва, млн. грн	у % до загального показника суб'єктів господарювання	темпи росту суб'єктів малого підприємництва
2020	11062297	3051233	27,58	-
2021	14989812	3917594	26,14	128,3938
2022	11119876	2156995	19,39	55,05917
2023	13574895	2745244	20,22	127,2717

Складено автором на основі [46]

Проаналізувавши таблицю, можна побачити, що обсяг реалізованої продукції суб'єктами малого підприємництва за період 2020-2023 роки демонструє змішану динаміку як в довоєнний період, так і у період дії військового стану. У 2020 році обсяг реалізації складав 3051232,9 млн. грн, що становило 27,58% від загального обсягу товарів і послуг. В наступному році, 2021, цей показник зріс майже на 20% у порівнянні з попереднім роком до 3917594,4 млн. грн, зберігаючи значну частку серед усіх суб'єктів господарювання – 26,14%, хоча і трохи меншу ніж у 2020. Однак у 2022 році, з запровадженням на території країни військового стану, відбулося суттєве зниження обсягу до 2156995 млн. грн, що становило лише 19,39% від загального обсягу. У 2023 році обсяг реалізації знову почав зростати і склав 2745244,1 млн. грн, що становило 20,2% від загального показника.

Ці зміни свідчать про те, що мале підприємництво, незважаючи на складну політичну та економічну ситуації, намагається адаптуватися до нових умов, поступово відновлювати та розвивати свою діяльність. Однак різке падіння обсягу в 2022 році, майже на 45 % у порівнянні з попереднім роком, підкреслює вразливість суб'єктів малого підприємництва до кризових явищ. В цілому, показники обсягу реалізованої продукції свідчать про повільне, але все ж відновлення діяльності малих підприємств в умовах воєнного стану, що є важливим для їх подальшого розвитку і впливу на економіку країни.

Для оцінки економічного стану малого підприємництва в умовах війни, його стійкості та здатності генерувати прибуток можна також розглянути фінансові результати до оподаткування. В умовах воєнного стану, коли багато підприємств стикаються з нестачею ресурсів, зниженням попиту та іншими труднощами, важливо вивчати, чи суб'єкти господарювання залишаються прибутковими чи зазнають збитків. Розглянемо фінансові результати до оподаткування суб'єктів малого підприємництва у таблиці 2.6:

Таблиця 2.6 – Фінансові результати до оподаткування суб'єктів малого підприємництва за 2020-2023 роки

Роки	Фінансовий результат (сальдо) до оподаткування, тис.грн	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, тис. грн	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, тис. грн
2020	-12286822,2	71,11	155467187	28,89	167754009,2
2021	178527777,1	72,83	244954031,5	27,17	66426254,4
2022	-79861437	65,78	176856995,2	34,22	256718432,2
2023	15282026,2	70,77	235744114	29,23	220462087,8

Складено автором на основі [46]

Проаналізувавши таблицю, можна побачити, що фінансові результати до оподаткування суб'єктів малого підприємництва за період 2020-2023 років демонструють значні коливання не лише в умовах воєнного стану, але і у довоєнні часи. У 2020 році сальдо фінансового результату до оподаткування було від'ємним і становило -12286822,2 тис. грн., що свідчить про суттєві збитки у галузі, незважаючи навіть на той факт, що 71,11% підприємств залишалися

прибутковими. У 2021 році ситуація значно покращилася, і цей показник досягнув 178527777,1 тис. грн.. У 2022 році знову спостерігалось погіршення ситуації, багато підприємств отримали збиток і фінансовий результат до оподаткування склав -79861437 тис. грн.. Воєнний стан, економічні та логістичні проблеми негативно вплинули на сальдо фінансового результату, що підкреслює вразливість малого підприємництва. У 2023 році сальдо фінансового результату знову повернулося до позитивного значення і становило 15282026,2 тис. грн., що свідчить про поступове пристосування малого підприємництва до економічних викликів, зокрема, за рахунок змін в управлінні, оптимізації ресурсів або завдяки державній підтримці.

Фінансовий результат до оподаткування показав, що мале підприємництво може адаптуватися до складних ситуацій, таких як військовий час. Проте даний показник не показує повною мірою чи є суб'єкти малого підприємництва прибутковими чи все ж серед малих підприємств переважають підприємства, що отримують збитки. Для того, щоб це побачити потрібно розглянути чистий прибуток (збиток). Цей показник відображає кінцевий результат діяльності підприємства після врахування всіх доходів, витрат та зобов'язань. Чистий прибуток (збиток) малого підприємництва в Україні за 2020-2023 роки наведено в таблиці 2.7:

Таблиця 2.7 – Чистий прибуток (збиток) суб'єктів малого підприємництва за 2020-2023 роки

Роки	Чистий прибуток (збиток), тис.грн	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, тис.грн	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, тис.грн
2020	-25529406,1	70,74642	142204899,3	29,25358	167734305,4
2021	162021671,1	72,48542	228823713,1	27,51458	66802042
2022	-93114442,8	65,46744	162811832,6	34,53256	255926275,4
2023	-12444748,8	70,43958	213761877,2	29,56042	226206626

Складено автором на основі [46]

Як бачимо з таблиці, у 2020–2021 роках, тобто в довоєнний період, переважала висока частка прибуткових підприємств. Проте, незважаючи на це, у 2020 році спостерігався чистий збиток у розмірі 25529406,1 тис. грн., хоча 70,7% підприємств отримали чистий прибуток, а 29,3% підприємств зазнали збитків, сума збитків була набагато більша. Щоб краще проаналізувати тенденції збільшення чи зменшення чистого прибутку, представимо ці значення у вигляді графіку (рис.2.2):

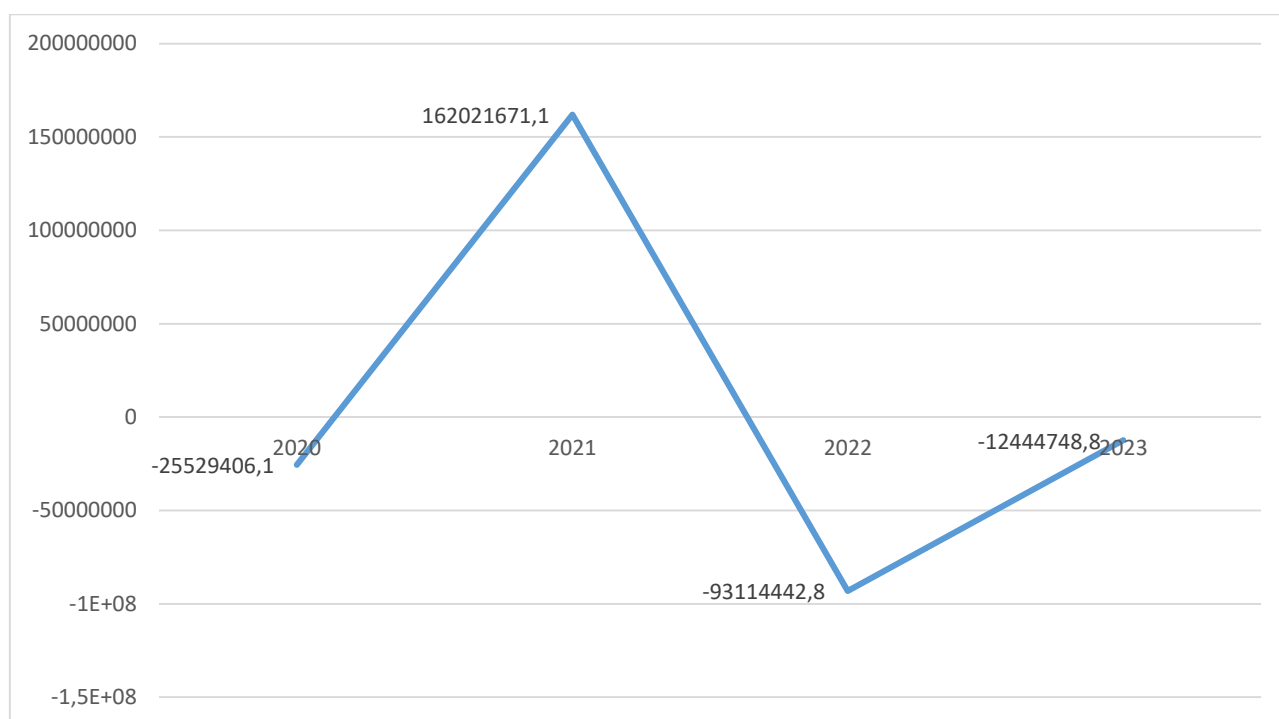

Рисунок 2.2 – Чистий прибуток (збиток) суб'єктів малого підприємництва за 2020-2023 роки [46]

У 2021 році сектор продемонстрував різке покращення і чистий прибуток склав 162021671,1 тис. грн., що пов'язане з зменшенням кількості збиткових підприємств та скороченням суми їх збитків. У 2022 році, на тлі воєнних дій, мале підприємництво стикнулося з кризою, і, як наслідок, чистий результат знову став від'ємним і склав -93114442,8 тис. грн., частка прибуткових підприємств зменшилась до 65,5%, а збиткових – зросла до 34,5%. У 2023 році мале підприємництво почало пристосовуватися до політичних та економічних негативних тенденцій, хоча чистий результат від діяльності залишався від'ємним і становив -12,4 млрд грн. Частка прибуткових підприємств у 2023 році складала 70,4%, що відповідає довоєнному рівню, а частка збиткових підприємств склала

29,6%. Такі тенденції знову ж демонструють пристосування суб'єктів малого підприємництва до кризових явищ і можливість відновити економіку країни, якщо держава буде і надалі надавати їм підтримку.

Рентабельність – ще важливий показник для аналізу діяльності малого підприємництва в умовах воєнного часу, щоб оцінити його здатність генерувати прибуток як в стабільній економічній ситуації, так і в умовах різних економічних викликів[17]. Рентабельність операційної діяльності підприємства показує рівень прибутковості від операційної (виробничої) діяльності, в той час як рентабельність всієї діяльності включає не лише доходи від операційної діяльності, а й фінансові витрати та доходи від інвестицій. Розглянемо рентабельність операційної та всієї діяльності малих підприємств:

Таблиця 2.8 - Рентабельність операційної та всієї діяльності малих підприємств за 2020-2023 роки (у %)

Роки	Рівень рентабельності операційної діяльності підприємств		Рівень рентабельності всієї діяльності підприємств	
	Усіх підприємств	Малі підприємства	Усіх підприємств	Малі підприємства
2020	6,22	3,94	0,92	-1,76
2021	12,59	14,96	10,11	11,09
2022	3,32	1,23	-3,24	-6,19
2023	7,97	3,96	4,54	-0,66

Складено автором на основі [46]

Проаналізувавши таблицю, можна побачити, що у 2022 році показник рентабельності різко впав у порівнянні з 2021 роком. Рівень рентабельності операційної діяльності малих підприємств зменшився з 14,96% у 2021 році до 1,23% у 2022 році. Що стосується рівня рентабельності всієї діяльності малих підприємств, то тут показник у 2022 році не просто зменшився, а став від'ємним, що свідчить про серйозні фінансові труднощі, пов'язані з веденням військового стану. У 2023 році рівень рентабельності як від операційної, так і від усієї діяльності малих підприємств дещо зріс, проте поки не досяг рівня довоєнного часу. Ми знову бачимо, що мале підприємництво є чутливим до зовнішніх

факторів, таких як нестабільна політична чи економічна ситуація і потребує комплексної підтримки для забезпечення стійкого розвитку.

Фізичні особи-підприємці є основною складовою малого підприємництва. Згідно з даними, розміщеними на сайті Державної служби статистики, кількість ФОПів становила у 2023 році 1605115 підприємців серед 1898385 суб'єктів малого підприємництва, що складає 84,6 % у відсотковому відношенні. У 2022 році кількість фізичних осіб-підприємців становила 1470330 осіб[41]. Тобто, можна побачити, що, незважаючи на воєнний стан, нові ФОПи продовжують відкриватися. На рис. 2.3 можна побачити кількість нових відкритих фізичних осіб підприємців у 2020-2023 рр.:

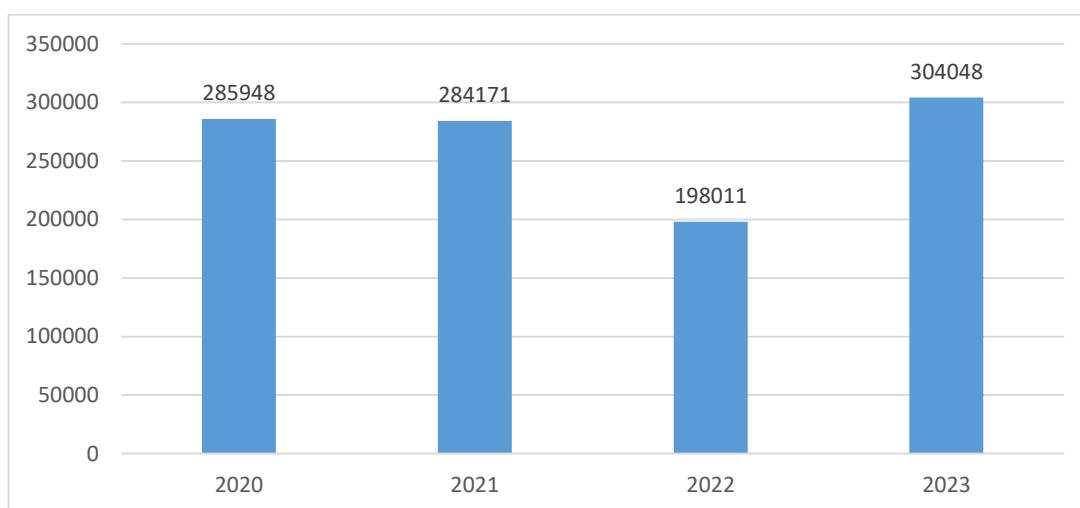

Рисунок 2.3 – Кількість відкритих ФОПів 2020-2023 роки [47]

З рисунка можна побачити, що воєнний стан вплинув на приріст нових ФОПів у 2022 році. Невизначеність, складна політична та економічна ситуації, страх від ризиків ведення бізнесу в умовах війни – це все змусило потенційних підприємців бути більш обережними. З іншого боку, у 2023 році можна побачити не лише відновлення кількості новостворених ФОПів, а й навіть збільшення у порівнянні з довоєнними часами, що свідчить про гнучкість та адаптацію підприємців до нових умов.

Ще одним доказом швидкого пристосування ФОПів до кризових ситуацій є кількість новостворених фізичних осіб-підприємців за вересень 2023 року. За даними Опендатабот, “у вересні 2023 року українці відкрили 35 587 нових ФОПів. Це найбільша кількість нових справ не лише за період військового стану,

а й за останні три роки, тобто за період 2021-2023 років. Попередній рекорд — 31 477 нових ФОПів — було зафіксовано у червні 2023 року. Для прикладу, до того, більше 30 тисяч нових підприємців було зареєстровано у червні та липні 2020 року, тобто у довоєнний період”[47].

Отже, в умовах воєнного стану бізнес стикається з численними викликами, які суттєво впливають на його функціонування та розвиток. Протистояння збройним конфліктам призводить до зниження споживчого попиту, порушення постачальницьких ланцюгів, збільшення витрат на забезпечення безпеки та адаптацію бізнес-процесів до нових умов. Попри ці труднощі, бізнес також демонструє здатність до швидкої адаптації та інновацій. Підприємства розробляють нові стратегії, щоб зберегти свою конкурентоспроможність, включаючи впровадження цифрових технологій, переорієнтацію на нові ринки, диверсифікацію продуктів і послуг, а також активну участь у відновленні та підтримці економіки країни

Водночас, зростає важливість підтримки з боку держави, донорських організацій та міжнародних партнерів, що допомагає бізнесу відновлюватися та стабілізуватися. Залучення фінансових ресурсів, розширення можливостей кредитування та створення сприятливих умов для підприємництва в умовах війни можуть сприяти швидкому відновленню бізнесу та економіки в цілому.

2.2. Аналіз грантової підтримки малого підприємництва в Україні та Рівненській області

Мале підприємництво є важливим складником економіки країни, особливо в умовах воєнного стану, адже воно демонструє гнучкість та здатність швидко пристосовуватися до складних умов. Проте, варто зазначити, що мале підприємництво також є досить чутливим до зовнішніх факторів, що підкреслює важливість державної підтримки для забезпечення стабільності та розвитку малих підприємств.

З метою стимулювання діяльності малого бізнесу в умовах воєнного стану в Україні було створено програму грантової підтримки на відкриття або розвиток власної справи, яка почала діяти у липні 2022 року. Також, згодом, у червні 2023 з'явилася програма грантової підтримки для ветеранів та членів їхніх сімей, адже дуже важливо підтримувати ці категорії населення в умовах воєнного стану[48].

Мікро грант на власну справу – це безповоротна, безвідсоткова державна допомога фізичним особам та суб'єктам господарювання на створення або розвиток власного бізнесу. Грантові кошти можна використати на: купівлю обладнання; придбання сировини; орендну плату (але не більше 25% від суми гранту); оренду обладнання ; маркетинг та рекламу; франчайзинг[49].

У разі отримання грантової допомоги суб'єктом господарювання, він має певні зобов'язання перед державою, а саме: створити хоча б одне робоче місце; здійснювати діяльність щонайменше 3 роки; сплачувати податки до бюджету, зокрема, за працевлаштування робітників. Якщо хоча б одна з умов не виконується, то договір надання грантової допомоги припиняє свою дію і особа, яка отримувала грантові кошти змушена їх повернути.

“Розмір гранту на власну справу може становити:

- від 50 тис. грн та до 150 тис. грн – за умови створення мінімум 1 робочого місця та працевлаштування на нього працівника;
- 75 тис. грн – за умови реєстрації фізичною особою - підприємцем;

- до 250 тис. гривень – за умови створення не менше 2 нових робочих місць та працевлаштування на них працівників.” [50]

Отримувачі віком від 18-25 років мають право на отримання грантової допомоги розміром до 150 тисяч гривень.

Грант на власну справу учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам їх сімей – це безповоротна, безпроцентна державна допомога фізичним особам та фізичним особам – підприємцям, які відносяться до вказаних категорій осіб, на створення або розвиток власного бізнесу. Від мікро гранту на власну справу, грантова підтримка для ветеранів та членів їхніх сімей відрізняється розміром та умовами надання.

“Для члена сім’ї учасника бойових дій розмір грантової підтримки може становити:

- до 250 тис. гривень за умови створення одного робочого місця;
- від 250 тис. до 500 тис. гривень за умови створення двох робочих місць.

Для учасника бойових дій та/або особи з інвалідністю внаслідок війни, зареєстрованих як фізична особа-підприємець, розмір гранту становить:

- до 250 тис. гривень, якщо створюється одне робоче місце
- від 250 тис. до 500 тис. гривень за умови створення двох робочих місць.

Також, є можливість отримати грантову підтримку від держави у розмірі від 500 тис. 1 млн. гривень, проте, у цьому випадку дещо відрізняються зобов’язання перед державою:

- 1) створюється чотири робочих місця;
- 2) отримувач має бути зареєстрована як фізична особа - підприємець не менше 12 місяців до моменту подання заяви на отримання гранту;
- 3) вносить сума спів фінансування за рахунок власних або кредитних коштів (30% вартості проєкту), тобто грантова допомога покриває 70% вартості проєкту.”[51]

Кошти за умовами грантової підтримки учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам їх сімей можна витратити на наступні

категорії: меблі, обладнання та транспортні засоби для комерційного використання; ліцензійне програмне забезпечення (до 50% коштів); сировину, матеріали, товари та послуги, необхідні для реалізації бізнес-плану, а також на тварин або саджанці для створення ферм (до 70% коштів); послуги з маркетингу та реклами (до 10% коштів); оренду нежитлових приміщень або землі для комерційних і виробничих цілей (до 25% коштів); оренду обладнання (до 30% коштів); лізинг обладнання, крім транспортних засобів (до 50% коштів); придбання франшизи.

У разі отримання гранту учасниками бойових дій, особами з інвалідністю внаслідок війни та членами їх сімей виникають наступні зобов'язання перед державою:

- створити кількість робочих місць, що відповідає розміру гранту (їх можна створювати не одразу, а протягом 6 місяців з моменту отримання коштів і при цьому підписати контракт з працівниками щонайменше на 6 років);
- провадити діяльність як мінімум 7 років;
- сплачувати податки.

Для того, щоб скористатися грантовою підтримкою, в обох випадках, спочатку потрібно сформулювати заяву та скласти бізнес-план за затвердженою формою. Наступним кроком є подання заяви та бізнес-плану через портал Дія. Після співбесіди в регіональному центрі зайнятості та розгляду поданих документів, Державний центр зайнятості прийме рішення про надання мікро гранту та повідомить про результати в особистому кабінеті на порталі Дія. Протягом 20 робочих днів з дня отримання повідомлення потрібно звернутися до АТ «Ощадбанк», укласти договір мікро гранту та подати документи на відкриття рахунку, куди надійдуть грантові кошти. Після надходження коштів на рахунок, треба використати їх за цільовим призначенням та починайте або розвивати господарську діяльність[52].

За весь час існування програми грантової підтримки від держави на власну справу, тобто за період липень 2022 року-листопад 2024 року, було ухвалено 21857 рішень (рис. 2.4):

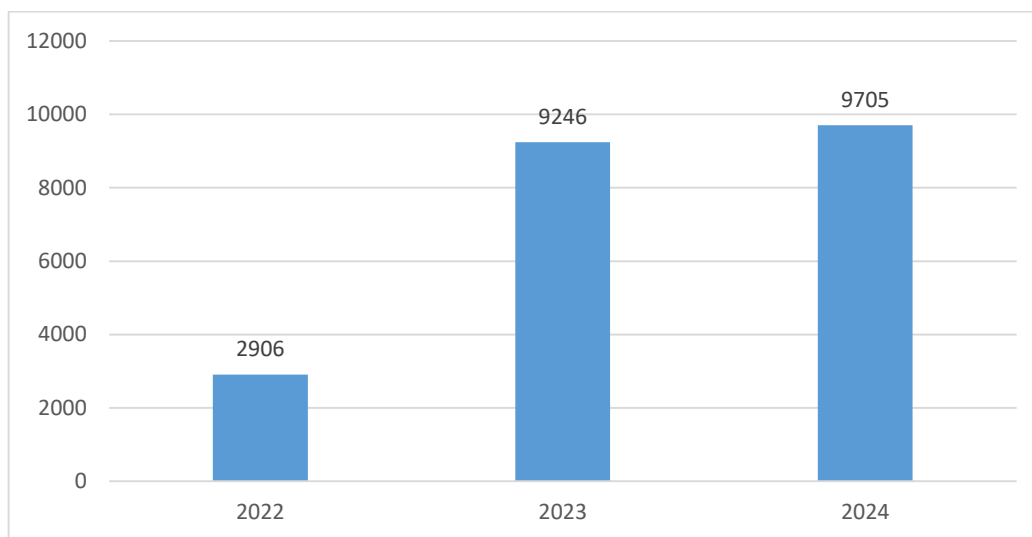

Рисунок 2.4 – Кількість ухвалених рішень з надання грантової допомоги на власну справу за 2022-2024 роки [53]

З рисунка 2.4 можна побачити, що популярність грантової допомоги в Україні зростає щороку. Так у 2024 році, кількість ухвалених рішень вже більша на 459 одиниць, ніж у 2023 році.

Якщо говорити про галузеву структуру наданих мікро грантів, то найбільша частка за весь період існування припадає на діяльність ресторанів, роздрібну торгівлю та надання послуг перукарнями та салонами краси (рис 2.5).

Рисунок – 2.5 Топ 10 сфер діяльності серед наданих мікро грантів за 2022-2024 роки[53]

Серед найпопулярніших сфер господарської діяльності можна також виділити стоматологічну практику, роздрібну торгівлю через інтернет, технічне обслуговування автотранспортних засобів та послуги з освіти.

Якщо говорити про співвідношення за статтю серед грантовиків, то більша частка припадає на жінок. За весь період існування державної мікро грантової підтримки по всій території України, частка жінок, серед отримувачів грантів, становила 58%, в той час, як чоловіків – 42 % (див. рис.2.6).

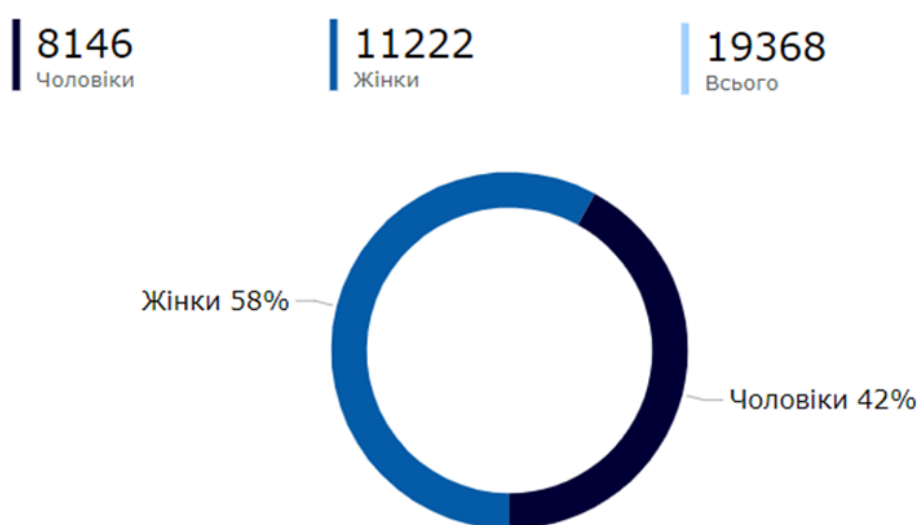

Рисунок 2.6 – Розподіл ухвалених рішень з надання мікро грантів за статтю за 2022-2024 роки [53]

Такий розподіл отримувачів грантів за статтю демонструє підвищену активність жінок у підприємництві. Також такий гендерний розподіл можна пояснити воєнним станом на території країни та мобілізацією частини населення.

Щоб краще розуміти, як все ж змінювався розподіл ухвалених рішень з надання грантової підтримки малому бізнесу за статтю, розглянемо тенденції гендерного складу отримувачів грантових коштів за роками, які представимо у вигляді таблиці 2.9:

Таблиця 2.9 - Розподіл кількості ухвалених рішень з надання мікро грантів за статтю за 2022-2024 роки

Роки	2022		2023		2024	
	Всього	%	Всього	%	Всього	%
Чоловіки	1299	51	3517	43	3330	38
Жінки	1230	49	4649	57	5343	62

Складено автором на основі [53]

Як ми бачимо з таблиці, у 2022 році кількість ухвалених рішень була майже рівномірно розподілена між чоловіками (51%) та жінками (49%). У 2023 році спостерігається зростання частки жінок серед отримувачів мікро грантів до 57%. У 2024 році частка жінок ще більше зросла і склала 62%, тоді як частка чоловіків знизилася до 38%. Зростання частки жінок серед отримувачів мікро грантів вказує на те, що через напружену політичну ситуацію в країні, жінки стають більш активними учасницями економічної діяльності.

Кількість грантів, наданих учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам їх сімей теж доволі немала, враховуючи той фактор, що програма діє лише 1,5 роки. За період з червня 2023 року до листопада 2024 року, грантову допомогу 1151 учасник бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів їх сімей. Більш деталізований розподіл наведений у таблиці 2.10:

Таблиця 2.10 - Кількість ухвалених рішень з надання грантової допомоги учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам їх сімей

Роки	УБД	Особи з інвалідністю	Члени сімей УБД та осіб з інвалідністю	Всього
2023	121	1	94	216
2024	515	8	412	935
Разом	636	9	506	1151

Складено автором на основі [53]

Розглянувши таблицю, можна сказати, що програма грантової допомоги для УБД та осіб з інвалідністю внаслідок війни демонструє тенденцію до розширення,

адже надзвичайно важливо в умовах воєнного часу підтримувати військових, допомагати адаптуватися до цивільного життя. Члени сімей учасників бойових дій та осіб з інвалідністю також отримали грантову підтримку на викриття чи розвиток власної справи, що складає 44% від загальної кількості ухвалених рішень.

Що стосується галузевої структури наданих грантів для УБД, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів їх сімей, то тут найпопулярнішою сферою господарської діяльності, як і в мікро грантах, залишається діяльність ресторанів, а наступними популярними галузями є надання послуг перукарнями та салонами краси та роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах. П'ятірку найпопулярніших сфер господарської діяльності за 2023-2024 роки заривають ремонт автотранспортних засобів та вантажний автомобільний транспорт (рис. 2.7).

Рисунок 2.7 - Топ 10 сфер діяльності серед наданих грантів для УБД, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів їх сімей [53]

Серед учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів їх сімей найбільше грантів отримали чоловіки. Розподіл ухвалених рішень з надання грантів для УБД, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів їх сімей за статтю за весь період дії грантової підтримки представлено на рисунку 2.8:

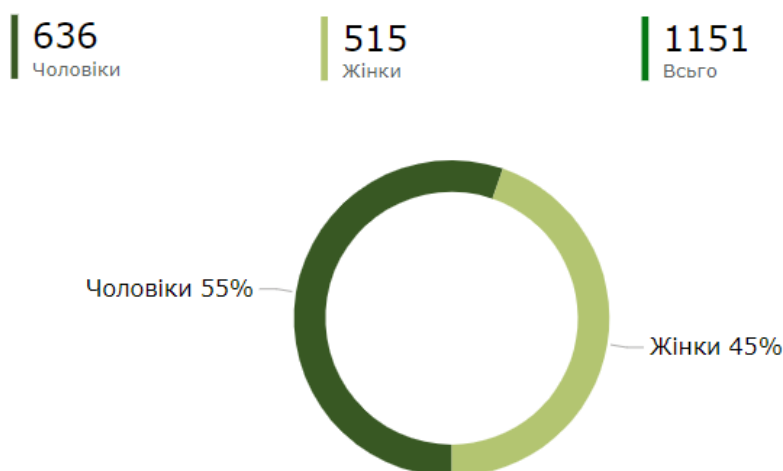

Рисунок 2.8 – Розподіл ухвалених рішень з надання грантів для УБД, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів їх сімей за статтю за 2023-2024 роки

Частка чоловіків серед отримувачів грантової підтримки за період червень 2023- листопад 2024 року становить 55%, оскільки більшість УБД – чоловіки. Серед чоловіків отримувачів грантових коштів 622 особи – учасники бойових дій, 8 осіб з інвалідність внаслідок війни і лише 6 осіб отримали грантову підтримку як чоловіки УБД. Частка жінок становить 45% ухвалених рішень, серед яких 14 осіб – учасниці бойових дій, 1 особа з інвалідністю, а 500 осіб – дружини учасників бойових дій.

Державна підтримка у вигляді надання мікро грантів на власну справу суттєво впливає на розвиток малого підприємництва, а також на створення нових робочих місць, адже це одним із зобов'язань перед державою, яке обов'язково має виконати підприємниць. У 2022 році, за умовами грантової програми на власну справу, було створено 5493 нових робочих, у 2023 – 17499, а у 2024 році, станом на кінець листопада, було створено 17994 нових робочих.

Що стосується грантової підтримки для учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів їх сімей, то кількість новостворених робочих місць у 2023 році становила 364 місця, а у 2024 році – 935 робочих місць. Така тенденція до збільшення робочих місць свідчить про те, що держава обрала правильну стратегію підтримки малого підприємництва, зобов'язуючи створити нові робочі місця.

Якщо розрахувати скільки робочих місць припадає на 1 ухвалене рішення з надання грантової допомоги, то для мікро грантів протягом 2022-2024 років, цей показник залишався стабільним на рівні 1,86-1,89. Якщо згадати зобов'язання, які виникають у підприємця перед державою, то можна сказати, що більшість грантовиків створювали 2 робочих місця та отримували допомогу до 250 тис. грн.. Підтвердженням цього припущення є середній розмір мікро гранту: у 2022 році – 234810 грн., у 2023 – 237667 грн., у 2024 – 242228 грн.

Програма грантової підтримки від держави поширена на всій території України, окрім Луганської області та АР Крим. Найбільша кількість погоджених грантів за весь період діяльності програми у Київській області разом з містом Києвом і становить 3658 позитивних рішень. На другому місці серед областей України – Львівська з 2980 ухвалених рішень. Топ 3 серед областей України закриває Рівненська область налічуючи 1688 погоджених грантів. У таблиці 2.11 можна побачити :

Таблиця 2.11 - Аналіз реалізації програми грантової підтримки малого бізнесу в Рівненській області

	2022	2023	Темп росту 2023-2022	2024	Темп росту 2024- 2023	Всього
Кількість прийнятих рішень щодо схвалення грантів	286	755	263,99	647	85,7	1688
Кількість нових робочих місць	546	1429	261,72	1167	81,7	3142
Середній розмір мікрогрант у	237769	238662	100,38	231180	96,9	-

Складено автором на основі [53]

Протягом усього періоду існування грантової підтримки для малого бізнесу в Рівненській було схвалено 1688 рішень, що свідчить про поступове розширення програми і збільшення кількості заявок від підприємців. Пік популярності

грантової програми спостерігається у 2023 році, коли було ухвалено 755 рішень з надання грантів. У 2024 році, станом на листопад місяць, кількість наданих грантів зменшилася і становить 647 позитивних рішень. Проте, варто зазначити, що є можливість збільшення цього числа до кінця року.

Кількість новостворених робочих місць за три роки в Рівненській області – 3142, що становить значну частку серед всіх областей України. Оскільки кількість грантів у 2023 році була найбільша, то і кількість нових робочих місць у цьому році також більша за показник 2022 чи 2024 року і становить 1429 місць. Середній розмір мікро гранту у 2024 році став дещо меншим, ніж у 2023 році і становить 231180 грн.. Усі ці тенденції свідчать про те, що програма грантової підтримки демонструє ефективність у створенні робочих місць і підтримці малого підприємництва. Проте зменшення показників у 2024 році, може також свідчити і про зменшення популярності грантової підтримки, недовіру малого підприємництва до державної допомоги, проблеми в діяльності малого бізнесу.

У разі невиконання зобов'язань підприємцем перед державою, договір грантової підтримки розривається, а особа, що отримувала грант, змушена повернути кошти. За даними Рівненського центра зайнятості, кількість розірваних договорів у Рівненській області за період липень 2022-листопад 2024 року становить 41 договорів, з них 23 в області і 18 у місті Рівному. Якщо порівнювати це число з кількістю усіх ухвалених рішень, то відмов від грошей не так вже багато і складає лише 2,43%. Це свідчить про високу зацікавленість і відповідальність отримувачів грантової підтримки, які здебільшого виконують умови договору та ефективно використовують надану допомогу.

Серед отримувачів мікро грантів в Рівненській області, так само, як і в Україні в цілому, переважають жінки (див. рис. 2.9). За період з липня 2022 року до жовтня 2024 року, частка жінок серед усіх грантовиків становила 56%, в той час, як чоловіків – 44%.

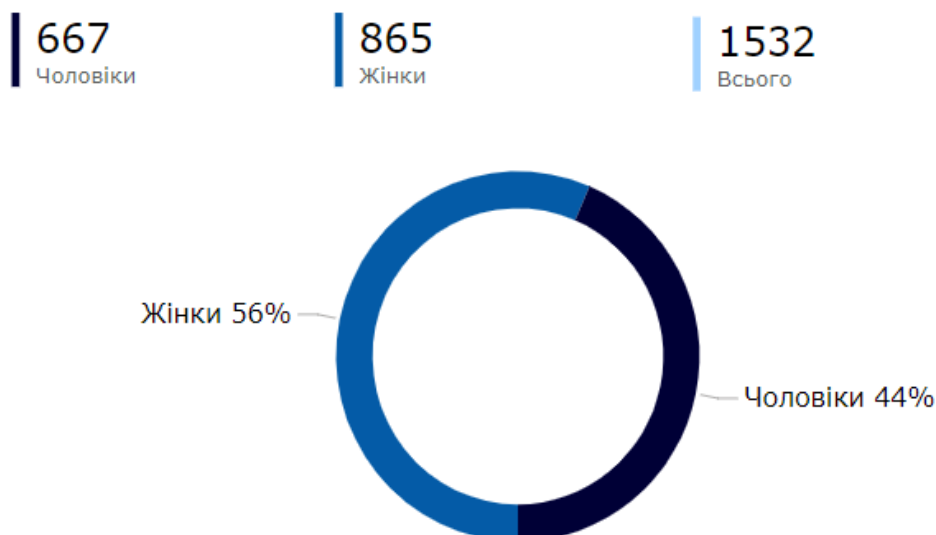

Рисунок 2.9 - Розподіл ухвалених рішень з надання мікро грантів за статтю за 2022-2024 роки в Рівненській області [53]

Загалом, протягом 2022–2024 років в Рівненській області спостерігається тенденція до збільшення кількості жінок серед отримувачів мікро грантів. Розглянемо, таблицю 2.12, щоб краще прослідкувати цю тенденцію:

Таблиця 2.12 Розподіл кількості ухвалених рішень з надання мікро грантів за статтю за 2022-2024 роки в Рівненській області

Роки	2022		2023		2024	
	Всього	%	Всього	%	Всього	%
Чоловіки	130	51	291	42	246	42
Жінки	127	49	402	58	336	58

Складено автором на основі [53]

В таблиці можна побачити, що в Рівненській області, на початку поширення програми грантової підтримки від держави, розподіл за статтю був майже рівномірний – 51% чоловіків та 49% жінок. Проте згодом, спостерігається тенденція до збільшення кількості жінок, що отримали гранти, до 58%. Така зміна вказує на зростання участі жінок у підприємницькій діяльності та підвищення їх активності у грантових програмах.

Для отримання мікро гранту не обов'язково мати вищу чи середню освіту, достатньо навіть рівня неповної середньої. З рисунка 2.10 можна побачити, що все ж серед отримувачів грантів, як жінок, так і чоловіків, переважають особи з вищою освітою: 586 жінок та 382 чоловіків. На другому місці – особи з середньою спеціальною освітою серед яких 147 жінок та 141 чоловік.

Освіта	Жінки	Чоловіки
Вища	586	382
Середня спеціальна (технікум, коледж)	147	141
Неповна вища	47	59
Середня	48	52
Базова вища	29	25
Науковий ступінь	6	5
Неповна середня	2	3

Рисунок 2.10 – Розподіл отримувачів мікро гранту за рівнем освіти у 2022-2023 роках [53]

Сфери діяльності, у яких надаються мікро гранти в Рівненській області різноманітні (див. рис. 2.11). До трійки найпопулярніших сфер належать роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах, діяльність ресторанів та послуг мобільного харчування та послуги перукарень та салонів краси. Також, популярними галузями серед наданих грантів є ремонт автотранспортних засобів та стоматологічна практика.

Рисунок 2.11 - Топ 10 сфер діяльності серед наданих мікро грантів в Рівненській області [53]

Якщо порівнювати кількість грантів для учасників бойових дій, осіб з інвалідністю та членів їх сімей в Рівненській області з іншими областями України,

то тут наша область займає проміжну позицію, адже за період 2023-2024 років для цих категорій населення було надано лише 48 грантів. Для порівняння, у сусідній Житомирській області було надано 71 грант, а у Хмельницькій області – 77.

Серед учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів їх сімей розподіл за статтю серед отримувачів допомоги значно відрізняються. У 2023 році частка чоловіків серед грантовиків була менше, ніж жінок і становила 33% (рис. 2.12). У 2024 році частка чоловіків збільшилася і становить 59%, в той час як жінок – зменшилась і становить 41%, хоча у 2023 була на рівні 67%.

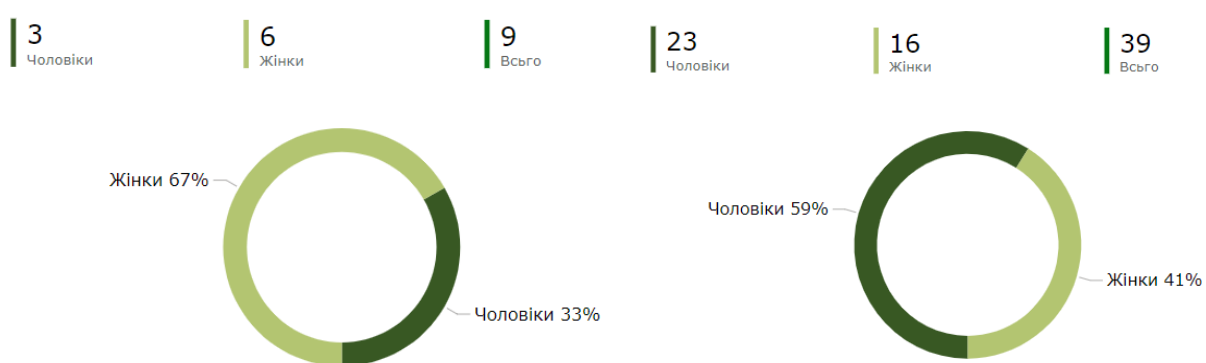

Рисунок 2.12 - Розподіл ухвалених рішень з надання мікро грантів за статтю 2023 та 2024 в Рівненській області [53]

Серед всіх сфер діяльності, найбільш поширеними є роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах, діяльність ресторанів та стоматологічна практика(рис. 2.13). На кожну з цих галузей окремо припадає приблизно 12% усіх укладених рішень, а сумарно – 34% усіх наданих грантів. Менш популярними виявилися технічне обслуговування та ремонт автотранспортних засобів, виробництво готових текстильних виробів та роздрібна торгівля рослинами.

Рис. 2.13. Топ 10 сфер діяльності серед наданих мікро грантів в Рівненській області [53]

Надання мікро грантів, а також грантова підтримка учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів їх сімей стала важливим інструментом для збереження та розвитку малого підприємництва в умовах воєнного стану. Вона забезпечила уже існуючим та новоствореними підприємцям необхідні ресурси для пристосування до економічних викликів, створення робочих місць, зменшення безробіття і підтримки та стимулювання економіки України в умовах воєнного стану

2.3 Аналіз підприємницької діяльності в умовах воєнного стану на прикладі стоматології RozDent

Реформи в сфері охорони здоров'я в Україні протягом останніх років супроводжується розвитком ринкових відносин в цій сфері[54]. Послуги стоматолога – це одна із статей витрат, яку несуть майже 99 % людей, адже час від часу будь-яка людина все ж звертається за медичною допомогою. А внаслідок скорочення фінансування державних медичних закладів, що формує недовіру споживачів, зменшення кількості державних стоматологій, відсутності там висококваліфікованих спеціалістів, зростає попит на послуги стоматологів приватної практики.

Відповідно до статистичних даних щороку не менше 22% населення звертаються за стоматологічною допомогою. В сучасних умовах, внаслідок реформи у системі охорони здоров'я, стоматологічні послуги надаються на платній основі як у державних закладах охорони здоров'я так і у приватних, за виключенням ургентних випадків, наприклад, гострого болю[55]. Це є однією з причин, чому стрімко зростає кількість пацієнтів у приватних стоматологічних закладах. Приватні стоматології зазвичай відрізняються від державних більш сучасним обладнанням, якіснішими матеріалами та підходом до лікувального процесу загалом, що формує більшу довіру пацієнтів.

Згідно із статистичними даними, станом на 2023 рік, у Рівненській області налічувалося 431 суб'єкт господарювання стоматологічної практики серед яких 402 суб'єкта – фізичні особи-підприємці, а інші 29 – заклади державної чи комунальної власності[56]. Для порівняння, у 2022 році, кількість стоматологій становила 406 суб'єктів, серед яких 377 – фізичні особи підприємці. Тобто, можна зробити висновок, що, незважаючи на воєнний стан в країні, приватна стоматологічна практика продовжує розвиватися і відкриваються нові стоматології. Також, такі тенденції створюють високу конкуренцію на ринку стоматологічних послуг, що з одного боку, є рушійною силою для розвитку суб'єктів господарювання, а з іншого боку – може створювати кризові ситуації.

Однією з стоматологій Рівненської області є стоматологія "RozDent", яка відноситься до суб'єктів малого підприємництва. Власниця стоматології – фізична особа-підприємець Розман Ярина Володимирівна. Місце реєстрації ФОПа Закарпатська обл., Тячівський район, селище міського типу Буштино, але сама стоматологія знаходиться у м. Рівному на вул. Київській 108[57].

Стоматологія "RozDent" була заснована у 2011 році. Спочатку це був невеликий стоматологічний кабінет, в якому працювали лише 1 лікар стоматолог та 1 асистент стоматолога. В середині 2021 року, в приміщенні, де знаходилася стоматологія, сталася пожежа, приміщення згоріло вщент, обладнання було залите водою і майже не підлягало відновленню і потрібно було починати спочатку. Проте ця кризова ситуація стала поштовхом для розвитку. Швидко оговтавшись після неприємного випадку, було прийнято рішення якомога скоріше відновити свою роботу і приймати пацієнтів.

Наприкінці цього ж 2021 року було придбано приміщення у кредит, нове обладнання, зроблено ремонт. На даний момент у стоматології вже працює 2 лікарів стоматологів, 2 асистента стоматолога, а також є вакансії лікарів стоматологів і їх асистентів. У конкурентному середовищі підприємство стабільно функціонує, забезпечуючи високоякісні стоматологічні послуги та конкуруючи на ринку за допомогою професіоналізму та інноваційних підходів.

Як вже було вказано раніше, стоматологія "RozDent", є ФОПом, що означає, що власником та керівником є фізична особа Розман Ярина Володимирівна. Засновник володіє 100% власністю компанії та відповідає за всі аспекти її діяльності.

Підприємство має всі необхідні статутні документи, такі як реєстраційний документ, податкові декларації, ліцензії на медичну практику та інші дозвільні документи відповідно, передбачені законодавства України. Стоматологія "RozDent" має стабільні відносини з постачальниками та контрагентами, що підтверджується укладеними угодами та контрактами.

"RozDent" належить до такої галузі економіки, як медицина. Основною продукцією є стоматологічні послуги. Клініка надає широкий спектр

стоматологічних послуг, включаючи профілактику, лікування карієсу, протезування, ортодонтичні процедури та хірургічні втручання. Також в стоматології приблизно 5,5% доходів припадає на торгівлю засобами по догляду за ротовою порожниною: зубні пасти та щітки, міжзубні йоржики та зубні нитки.

"RozDent" має комплексну виробничу та організаційну структуру, яка включає 2 стоматологічні кабінети, адміністративні приміщення та інші необхідні підрозділи для надання якісних послуг. Оскільки досліджувана стоматологія веде свою діяльність як ФОП II групи з спрощеною системою оподаткування, то у неї немає необхідності в наявності окремого бухгалтерського відділу з постійними бухгалтерами. Власниця стоматології за потреби користується послугами компаній, що надають юридичні, бухгалтерські та ІТ послуги.

Підприємство має відносно стабільний фінансовий стан з зростанням обсягу доходу та прибутку протягом останніх трьох років, проте разом з тим, стоматологія має високий рівень видатків, які пов'язані не лише з видатками на заробітну плату, а й з купівлею приміщення та стоматологічного обладнання. Для кращого розуміння прибутковості чи збитковості стоматології, проведемо аналіз її підприємницької діяльності.

Почати аналіз діяльності стоматології "RozDent", варто з проведення SWOT-аналізу. SWOT-аналіз – важливий інструмент при оцінці діяльності будь-якого підприємства, який передбачає виділенні сильних (Strengths) і слабких (Weaknesses) сторін проекту, можливостей (Opportunities) та загроз (Threats)[58]. За допомогою SWOT-аналізу компанії можуть визначати свої переваги, наприклад, здатність до адаптації чи наявність інновацій, які допомагають швидко реагувати на зміни в умовах нестабільності. Для того, щоб краще розуміти, які сильні та слабкі сторони досліджуваної стоматології, які можливості та загрози має стоматологія, а, також, які фактори впливають на її діяльність, проведемо SWOT-аналіз (таблиця 2.13):

Таблиця 2.13 - SWOT-аналіз діяльності стоматологічної клініки "RozDent"

Переваги	Недоліки
1. Раціональний і об'єктивний підхід до ціноутворення на медичні послуги. 2. Якісні стоматологічні послуги. 3. Використання цифрових технологій діагностики захворювань ротової порожнини (цифрова стоматологія). 4. Індивідуальний моніторинг планових відвідувань пацієнтів. 5. Зручне місце розташування стоматологічної клініки, забезпечена доступність для маломобільних верств населення.	1. Недостатні фінансові можливості на даному етапі для розвитку бізнесу та створення нових робочих місць. 2. Обмежена можливість залучення нових працівників в зв'язку з недостатньою матеріально-технічною базою. 3. Позаштатні перерви в роботі медичного закладу внаслідок тимчасових відключень постачання електроенергії.
Можливості	Загрози
1. Відкриття нового стоматологічного кабінету або філії в клініці RozDent. 2. Набуття розширених можливостей кадрового добору для підвищення конкурентності та якості наданих послуг. 4. Розширення бази пацієнтів та залучення нових пацієнтів через "медичний туризм".	1. Пролонгованість в часі військових дій на території України. 2. Економічна нестабільність в державі. 3. Енергетичний колапс.

Складено автором

Стоматологія "RozDent" має вагомі конкурентні переваги завдяки сучасним технологіям, індивідуальному підходу до пацієнтів і зручному розташуванню. Однак, реалізація можливостей розширення діяльності вимагає вирішення фінансових проблем та покращення матеріально-технічної бази. Найбільші загрози для діяльності стоматології пов'язані з зовнішніми факторами серед яких воєнний стан та економічна нестабільність, які неможливо контролювати, тому стоматологія має пристосовуватися до складних умов. Що ж стосується внутрішніх чинників, то тут найбільший негативний вплив має нестача фінансових ресурсів. Для успішного розвитку бізнесу важливо зосередитися на залученні інвестицій чи

збільшенні прибутку за рахунок збільшення клієнтської бази або ж задуматися над отриманням грантової допомоги.

Динаміка суми надходжень дозволяє оцінити рівень попиту на послуги підприємства, а також визначити ефективність маркетингових стратегій, політики ціноутворення та взаємодії з клієнтами(рис 2.14).

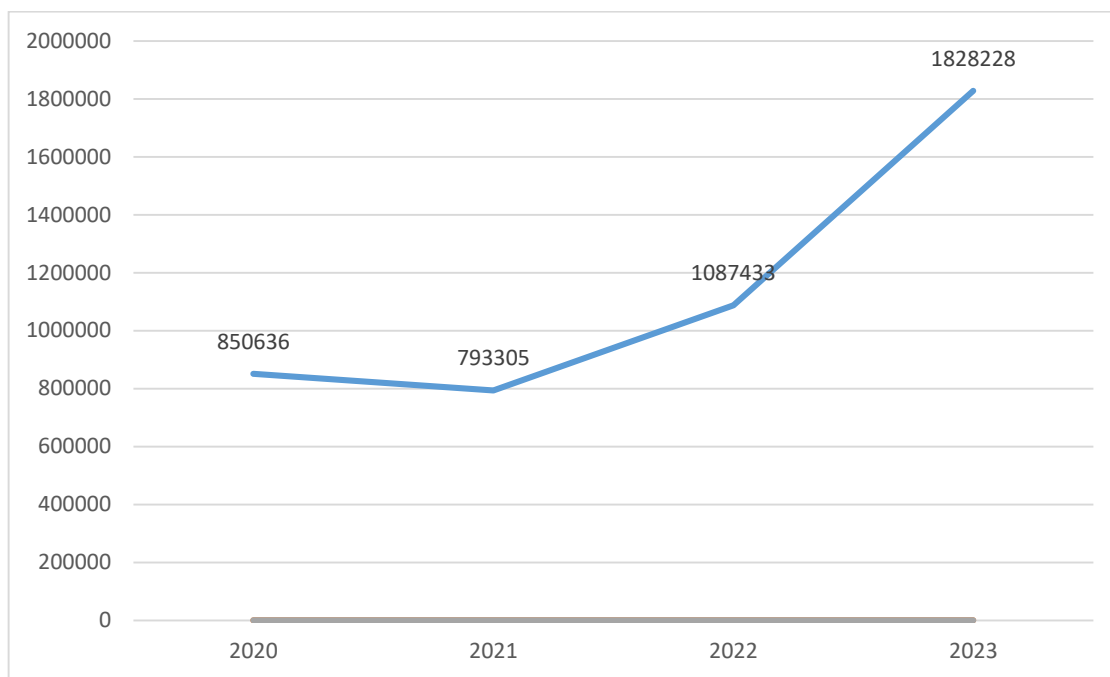

Рисунок 2.14 Надходження від стоматологічної діяльності стоматології "RozDent"

З рисунка ми можемо прослідкувати тенденцію до збільшення надходжень від діяльності за досліджуваний період. Незначне зменшення надходжень сталося у 2021 році у зв'язку з пожежею у приміщенні та тимчасовій паузі у роботі. Стрімке збільшення, майже у 2 рази відбулося у 2023 році у зв'язку з розширенням діяльності стоматології наприкінці року. Також досягнення найвищого рівня за чотири роки, може свідчити про успішну адаптацію до нових умов, посилення економічної активності..

Збільшення надходжень від діяльності не свідчить про прибутковість чи рентабельність діяльності стоматології, адже з збільшенням прибутку, можуть зростати і видатки. Наприклад, як було згадано раніше, у 2021 році було придбано нове обладнання та приміщення, а це означає, що цього року витрати були набагато більші, ніж у попередній рік. Тож розглянемо інші показники, які можуть

показувати ефективність діяльності. Для кращого аналізу представимо показники у вигляді таблиці 2.15:

Таблиця 2.15 - Показники діяльності стоматології "RozDent"

Показники	2020	2021	2022	2023	Абсолютний приріст		
					2021	2022	2023
Доходи, грн	850636	796635	108743 3	1828228,4	-54001	290798	740795, 4
Витрати, грн	592686, 2	195592 0	103079 5	1550137	1363234,1	-925125,4	519342, 1
Сплачені податки	11335,2	14400	15600	16080	3064,8	1200	480
Чистий прибуток, грн.	246614, 6	- 117368 5	41038,1	62011,4	-1420299,9	1214723,4	20973,3
Рентабельність витрат, %	41,6	-60	4	16,9	-101,6	64	12,9

Складено автором

Як ми вже проаналізували раніше, доходи від діяльності стоматології "RozDent" демонструють тенденцію до зростання за період 2020-2023 років, окрім 2021 року. Абсолютний приріст доходів у 2021 був від'ємним і становив -54001 грн., що приблизно на 6,78% менше, ніж у 2020 році, що свідчить про зниження доходів клініки порівняно з 2020 роком, спричинене паузою в роботі. Однак, уже з 2022 року клініка, незважаючи на початок повномасштабної війни на території України, демонструє позитивну динаміку, адже абсолютний приріст склав 290798 грн., що вказує на зростання доходів на 26,74%. Ще більше цей показник зріс у 2023 році. Це свідчить про те, що стоматологія "RozDent", як і мале підприємництво в цілому, здатне швидко адаптуватися до складних життєвих викликів.

На фоні збільшення доходів, збільшилися і витрати стоматології. Якщо у 2020 році витрати на діяльність клініки становили 592686,2 грн., то у 2021 році ця цифра зросла до 1955920,3 грн.. Якщо розрахувати темп приросту витрат, то у 2021 цей показник складав 69,70%. У 2022 році, витрати зменшилися на 89,75% і вже становили 1030794,9 грн.. Проте у 2023 році, знову спостерігається збільшення видатків на 33,5% до 1550137 грн..

Чистий прибуток – частина балансового прибутку суб'єкта господарювання, що залишається в його розпорядженні після сплати податків, зборів, відрахувань і

інших платежів до бюджету. У 2020 році, чистий прибуток стоматології "RozDent" становив 246614,6 грн, що свідчить про рентабельність діяльності клініки на той момент. Вже в наступному, 2021 році, спостерігається значний збиток у розмірі - 1173685,3 грн. Це пов'язано з різким зростанням витрат (на 69,70%), що значно перевищило доходи і спричинило негативний фінансовий результат.

У 2022 році, чистий прибуток почав зростати і становив 41038,1 грн, що свідчить про відновлення фінансових показників, хоча цей прибуток і був невеликим у порівнянні з 2020 роком. У 2023 році зберігається тенденція до поступового збільшення прибутку до 62011,4 грн.. Така позитивна динаміка збільшення чистого прибутку свідчить про те, що стоматологія оговтується від кризи в 2021 році, а також поступово адаптується до діяльності в умовах воєнного стану. Проте, варто зазначити, що для збільшення темпів зростання чистого доходу, власниці варто розглянути можливості залучення інвестицій, наприклад, грантових коштів.

“Рентабельність витрат – це один з показників ефективності діяльності підприємства, який характеризує ефективність використання витрат для отримання прибутку” [18]. Для його визначення використовують формулу:

$$\text{Рентабельність витрат} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Витрати}} \times 100\% \quad (2.1)$$

За період 2020-2023 років лише у 2020 році показник рентабельності витрат був на відносно високому рівні і становив 41,6%. Це означає, що на кожну гривню витрат клініка отримувала 0,416 грн. прибутку. Рентабельність витрат у 2021 році становила -60,0%, що є від'ємним значенням і вказує, що клініка зазнала значних збитків через високі витрати та низькі доходи по відношенню до витрат. У 2022 році цей показник збільшився до 4,0%, тобто на кожну гривню витрат клініка "RozDent" отримувала 0,04 грн прибутку. Це вказує на те, що, незважаючи на позитивний результат, прибуток залишався досить низьким порівняно з витратами. Стоматологія змогла покрити свої витрати і отримувати прибуток, але ефективність її діяльності в цьому році була не високою. Рентабельність витрат у

2023 році демонструє тенденцію до зростання і становила 16,9%, що є значним покращенням порівняно з попередніми роками 2021 та 2022 роками.

Фізична особа-підприємець веде свою діяльність, як ФОП 2 групи зі спрощеною системою оподаткування. З цієї причини, сума податків, сплачених до бюджету не дуже велика. Маючи суму податків, скланих до бюджету, а також доходи від діяльності, ми можемо визначити суму податкового навантаження на стоматологію RozDent. Для розрахунку податкового навантаження використовуємо формулу:

$$\text{Податкове навантаження} = \frac{\text{Сума сплачених податків}}{\text{Дохід від діяльності}} \times 100 \quad (2.2)$$

Податкове навантаження стоматології "RozDent" показує, яку частку доходів клініка спрямовує на сплату податків. Розрахунки представимо у вигляді таблиці 2.16:

Таблиця 2.16 – Податкове навантаження на стоматологію "RozDent"

Рік	Дохід, грн.	Сума сплачених податків, грн.	Податкове навантаження, %
2020	850636	11335,2	1,33
2021	796635	14400	1,81
2022	1087433	15600	1,43
2023	1828228,4	16080	0,88

Складено автором

Як ми можемо побачити з таблиці, податкове навантаження на стоматологію є незначним. За період 2020-2022 років, цей показник не перевищує 1,81% (за 2021 рік), що є прийнятним для суб'єкта малого підприємництва. Найменший показник у 2023 році (0,88%) свідчить про те, що зростання доходів клініки випереджає збільшення податкових зобов'язань.

Оборотність активів – показник ділової активності, який демонструє ефективність використання активів компанії. Коефіцієнт є співвідношенням між виручкою і середньорічною сумою активів. Значення показника говорить про те, скільки товарів і послуг продано за досліджуваний період на кожну гривню

використаних активів. Розглянемо такий показник, як оборотність активів за 2020-2023 роки для досліджуваної стоматології. Для його розрахунку використаємо таблицю 2.17:

Таблиця 2.17 - Аналіз оборотності активів підприємства

Рік	Сума надходжень, грн.	Середній обсяг активів, грн.	Оборотність активів
2020	850636,0	344449,0	2,47
2021	793305,0	2570321,0	0,31
2022	1087433,0	3037761,0	0,36
2023	1828228,0	3805244,5	0,48

Складено автором

Оборотність активів розраховуємо за формулою:

$$\text{Оборотність активів} = \frac{\text{Сума надходжень}}{\text{Середній обсяг активів}} \quad (2.3)$$

Таким чином маємо, що оборотність активів у 2020 році - 2,47, у 2021 році – 0,31, у 2022 році – 0,36, а у 2023 році цей показник становив 0,48 одиниць.

Якщо оборотність активів менше одиниці, це означає, що прибуток, отриманий від активів, менший за їхню вартість або вкладення. Зазвичай це вказує на те, що підприємство не використовує свої активи ефективно або не отримує достатньо виручки від них.

Протягом досліджуваного періоду, лише у 2020 році показник оборотності був досить високим, більше одиниці і становив 2,47, що свідчило про ефективне використання активів для генерування доходу. Однак у 2021 році він значно впав до 0,31, що вказує на зниження ефективності використання активів та збільшення їх кількості. У 2021 році було придбано більше приміщення, також було закуплено сучасне дорожче обладнання для якісного надання послуг, але не вдалося збільшити обсяг послуг, що надаються.

У 2022 році відбулося незначне покращення до 0,36, але цей рівень все ще залишався низьким, що свідчило про те, що підприємство не змогло значно поліпшити ефективність використання своїх ресурсів. У 2023 році показник

збільшився до 0,48, що є певним позитивним зрушенням, однак він все ще не досягає рівня 2020 року. Це свідчить про поступове відновлення, але вказує на необхідність подальшого покращення ефективності використання активів для досягнення оптимальних результатів.

З проведеного аналізу фінансових показників діяльності стоматології "RozDent", можна зробити висновок, що фінансовий стан досліджуваного підприємства прийнятний, проте однозначно потребує покращення. Великі видатки на стоматологічне обладнання та матеріали, заборгованість перед кредиторами, непрогнозовані витрати на ремонт або покращення обладнання – все це стало причиною зменшення рентабельності стоматології.

В стоматології прослідковується тенденція до майже однакового рівня витрат і доходів від діяльності. Як наслідок цього – недостатньо фінансових ресурсів для закупівлі обладнання для збільшення спектру послуг, що надаються і, відповідно, збільшення доходу. У 2021 році були залучені кредитні кошти, але стоматології все одно вистачає ресурсів для того аби виплатити довгострокові зобов'язання якомога швидше.

Найкращим варіантом для вирішення фінансових труднощів для досліджуваної стоматології, було б залучення грантових коштів від держави. Наразі в Україні діє надання грантів для бізнесу для учасників бойових дій та членів їх сімей. Власниця стоматології "RozDent" – дружина військовослужбовця, який з 2022 року боронить нашу країну, тому вона має змогу взяти грантову підтримку. Стоматологія може отримати грантову підтримку на придбання обладнання у розмірі 500 тис. гривень за умови спів фінансування 70%/30%, тобто 70% - грантові кошти, а 30% - власні кошти підприємства. За умови надання 500 тис. грн. грантових коштів, спів фінансування стоматології має складати 216651 грн., що в сумі становить 716651 грн.. Цих коштів вистачило б стоматології на купівлю нового обладнання, яке забезпечило б ширший спектр надання послуг, що привабило б більше нових клієнтів.

Висновки до розділу 2

Мале підприємництво відіграє надзвичайно важливу роль в економіці України, є основою її функціонування, адже саме на малі підприємства припадає найбільша частка усіх суб'єктів господарювання: як у довоєнний період, так і у період воєнного стану на рівні 99% усіх суб'єктів. Основні економічні показники діяльності малого підприємництва, серед яких фінансовий результат до оподаткування, чистий прибуток та рентабельність, показали значне погіршення становища малого бізнесу в Україні у 2022 році. Проте у 2023 році ці показники почали зростати, що свідчить про швидке пристосування суб'єктів малого підприємництва до економічних викликів.

Незважаючи на відносно швидку адаптивність малого підприємництва, його чутливість до зовнішніх факторів підкреслює важливість державної підтримки для забезпечення розвитку малих підприємств, особливо в умовах воєнного стану. В Україні було створено програму грантової підтримки на відкриття або розвиток власної справи, яка почала діяти у липні 2022 року. Також, згодом, у червні 2023 з'явилася програма грантової підтримки для ветеранів та членів їхніх сімей. За весь час існування програм грантової підтримки від держави на власну справу, за період липень 2022 року-листопад 2024 року, було ухвалено більше 21857 рішень та створено близько 40986 нових робочих місць в усіх областях України.

Стоматологія "RozDent" – один із суб'єктів малого підприємництва в Рівненській області, що надає послуги у галузі стоматології. Воєнний стан не найкращим чином відобразився на фінансовому стану стоматології. Аналіз основних показників діяльності показав, що економічний стан клініки прийнятний, проте однозначно потребує покращення. Великі видатки на стоматологічне обладнання та матеріали, заборгованість перед кредиторами стали основними причинами зменшення рентабельності стоматології: в стоматології прослідковується тенденція до майже однакового рівня витрат і доходів від діяльності. Як наслідок цього – недостатньо фінансових ресурсів для збільшення спектру послуг, що надаються і, відповідно, збільшення доходу.

Розділ 3. Обґрунтування розвитку підприємства через використання державної грантової підтримки грантової підтримки

3.1. Обґрунтування бізнес-ідеї розвитку стоматології "RozDent"

Стоматологія "RozDent" є сучасним медичним закладом, що надає якісні стоматологічні послуги. Економічний стан стоматології відносно стабільний, але для подальшого розвитку закладу, підвищення якості обслуговування та розширення доступу до медичних послуг, необхідні додаткові інвестиції. Отримання грантових коштів надзвичайно важливий крок для розвитку стоматології "RozDent".

Грант є важливим фінансовим інструментом, який дозволить стоматології "RozDent" реалізувати низку стратегічних цілей для розвитку бізнесу та покращення якості послуг, але при цьому не погіршить економічного становища підприємства, як, наприклад, кредит, який потрібно повертати.

Власниця стоматології дружина учасника бойових дій, тому вона має право обрати чи бажає взяти мікро грант на розвиток власної справи у розмірі від 50 тис. грн. до 250 тис. грн. чи грантову допомогу для членів сім'ї учасників бойових дій у розмірі від 250 тис. грн. до 500 тис. грн. або від 500 тис. грн. до 1 млн. грн. за умови спів фінансування вартості проекту за рахунок власних коштів. Враховуючи економічний стан, потреби та можливості стоматології, власниці стоматологічної клініки потрібно отримати грантову допомогу у розмірі 500 тис. грн. з спів фінансуванням за рахунок власних коштів.

Отож, враховуючі всі вище згадані аспекти, вартість проекту для отримання грантової допомоги складає 716651 грн., з яких 500 тис. грн. – це грантові кошти, а 216651 грн. – власні кошти стоматології.

Обов'язковим аспектом для отримання грантових коштів є обґрунтування бізнес-ідеї розвитку. Воно має включати опис організації бізнесу та основні переваги бізнес-ідеї. Важливо також визначити мету для якої підприємцю

потрібні ці кошти та цілі на які будуть витрачені кошти від грантової підтримки підприємництва.

Фізична особа-підприємець, Розман Ярина Володимирівна, веде свою господарську з серпня 2009 року і надає населенню медичні послуги в галузі стоматології. Підприємницька діяльність була розпочата на Закарпатті в с.м.т. Буштино, а в 2011 році релокована до м. Рівне, де і здійснюється на даний час. В 2011 році в м. Рівне було відкрито філію стоматології, яка в подальшому перетворилась на основний медичний заклад і функціонувала до початку 2022 року.

В 2022 році було проведено оновлення основних засобів та обладнання медичної установи, у зв'язку з пожежею на попередньому місці розташування стоматології, здійснено ребрединг та розпочато діяльність в якості стоматологічної клініки RozDent. Стоматологія "RozDent" – це сучасна стоматологія розміщена в нежитловому приміщенні загальною площею 88 кв. метрів в м. Рівне по вул. Київській, будинок 108 неподалік міського зоопарку та виїзду на Київську трасу. Інфраструктура навколо закладу інтенсивною мірою розвивається, будується новий житловий мікрорайон та громадські заклади.

В умовах воєнного стану медичний заклад лише тимчасово на короткий проміжок часу припиняв свою діяльність, яку дуже швидко відновив і продовжує працювати над розширенням спектру надання медичних послуг.

Стоматологія вирішує всі питання щодо здоров'я ротової порожнини та зубів. Спектр послуг, що кожна людина може отримати в медичному закладі "RozDent", дуже широкий. Дітям та дорослим пропонується терапевтична, ортопедична, хірургічна, естетична допомога. Лікарі стоматології займаються лікуванням зубів, проблемами м'яких та твердих тканин й слизової оболонки ясен, рота, естетичними недоліками, усуненням дефектів емалі. Напрямок терапевтичної стоматології включає лікування карієсу, ендодонтію, пародонтологію.

Хірургічний напрямок передбачає лікування хвороб і травм щелепно-лицьової зони. Фахівці стоматології "RozDent" досліджують та попереджають

захворювання порожнини рота, видаляють при необхідності зуби, що вже не піддаються лікуванню. Поводять інші маніпуляції, в тому числі підготовку до протезування. Якщо пацієнту потрібно відновити один чи кілька втрачених зубів за допомогою протезів чи імплантів, він потребує послуг ортопеда. Стоматолог-хірург не просто замінює втрачений зуб: моляр, різець, премоляр на штучний, а й відновлює функцію, що була втрачена разом з ним. Вид протезу обирається індивідуально для кожного пацієнта: знімний; незнімний (міст, коронка); комбінований; імплант.

Ортодонтія як галузь стоматології вирішує аномалії щелепо-лицевої ділянки. Не всім пощастило мати рівні й однакові по формі зуби, бувають такі дефекти як викривлення окремих зубів, некоректний прикус, великі проміжки між зубами та інші естетичні дефекти. Всі ці недоліки прибирає за допомогою сучасних методів лікування та новітнього обладнання лікаря ортодонта. Відбілити та укріпити зуби, емаль допоможуть такі процедури як фторування, комплексна чистка та відбілювання. Це вже парафія терапевта, гігієніста, що надає не тільки перелічені послуги, а й фахові рекомендації по догляду за зубами та порожниною рота.

Якщо перефразувати стару приказку, людину зустрічають за посмішкою. Красива, білосніжна відкрита посмішка завжди приваблює. А з огляду на те, що стоматологічне здоров'я пацієнта є пріоритетом в стоматології "RozDent", то в цій установі надаються послуги найвищої якості.

Незважаючи на великий обсяг різноманітних послуг, стоматологія "RozDent" працює над збільшенням спектру надання послуг, зокрема в галузі терапевтичної стоматології, ортопедичної стоматології, ортодонтії, дитячої стоматології, хірургічної стоматології та дитячої анестезіології. Стоматологією "RozDent" надаються високоякісні послуги з лікування захворювань ротової порожнини, а також приділяється значна увага естетиці. На даному етапі підприємство працює над формуванням команди потужних фахівців, тому готове створити не менше двох робочих місць.

Лікарі стоматології співпрацюють із кращими лабораторіями та спеціалістами щодо виготовлення незнімних ортопедичних конструкцій. Значну увагу стоматологи клініки приділяють профілактиці стоматологічних захворювань та гігієні, співпрацюючи з провідними компаніями в даному сегменті.

В терапевтичному прийомі використовуються найсучасніші протоколи лікування та стоматологічні матеріали найвищої якості, адже лікарі постійно проходять різні навчальні програми з підвищення кваліфікації та курси, що дає можливість забезпечити якісніший результат. Для отримання найвищих результатів в галузі естетичної стоматології та ортодонтії використовуються інноваційні методи діагностики, адже лікування надається із залученням сучасних цифрових технологій та 3д моделювання. З метою безперервного розвитку та підвищення якості надання медичної допомоги постійно оновлюється матеріально-технічна база лікувального закладу.

В сучасних умовах повномасштабної війни та всіх наслідків, пов'язаних з цим, стоматологія "RozDent" потребує грантової підтримки для реалізації всіх намічених планів розвитку, кінцевим результатом яких є підвищення якості медичної допомоги пацієнтам, зростання стійкості малого бізнесу, який відіграє важливу роль в стабілізації та зростанні економіки країни.

З огляду на те, що стоматологічною діяльністю в якості фізичної особи - підприємця власника стоматології займається 14 років, має велику клієнтську базу, яка збільшується з кожним днем, немає сумнівів, що план розвитку стоматологічної клініки буде успішним.

Для стоматології важливо постійно покращуватися, а також розширювати, по можливості, свою діяльність. Головним призначення грантових коштів є купівля індивідуальної комплектації стоматологічної установки Anthos A3 Plus Continental, а також послуги з доставки та встановлення стоматологічної установки. Для цього будуть використані грантові кошти у розмірі 500 тис. грн., які повністю покривуть ці витрати.

Варто також зазначити, що важливою умовою отримання грантових коштів є спів фінансування не менше 30% вартості проекту за рахунок власних коштів. Сума спів фінансування проекту складатиме 216651 грн. Власні кошти планується витратити на купівлю вакуумної аспіраційної помпи Ekom DO 2.1, два цифрових дентальний комплекс з інтраоральною камерою та монітором Dalaude DA-300, матричну систему Garisson Strata G, а також стільці для лікаря-стоматолога та асистента стоматолога для того, щоб повністю облаштувати другий кабінет для лікаря-стоматолога.

В умовах воєнного стану та проблемами з електропостачанням, важливо не лише купити нове обладнання для надання стоматологічних, а й придбати та встановити обладнання, щоб забезпечити безперебійне електропостачання медичної установи та зниження енергозатрат. Саме тому частина власних коштів піде на купівлю гібридного джерела безперебійного електроживлення на базі Axioma Energy ISMPPT BFP DOU 6000 та 4-х АКБ Axioma Energy AX-Gel-200.

Також серед цілей використання гранту можна виділити прийом на роботу двох фахівців в галузі стоматології: одного лікаря-стоматолога і одного асистента лікаря-стоматолога, що перегукується з зобов'язаннями перед державою у разі отримання гранту.

Отримання грантової підтримки дозволить стоматології, по перше, розширити спектр надання стоматологічних послуг населенню, а саме надання послуг з хірургічної стоматології, імплантології та дитячої анестезіології. По друге, розширення надання спектру послуг дозволить збільшити команду клініки RozDent не менше як на двох лікарів-стоматологів, двох асистентів лікарів-стоматологів, а також адміністратора стоматологічної клініки.

В короткостроковій перспективі, на найближчі 2-3 роки планується збільшення бази пацієнтів на 10 % щороку відносно теперішньої їх чисельності, за рахунок проведення маркетингової кампанії через соціальні мережі та позитивні рекомендації інших пацієнтів клініки. В перспективі, також можливе налагодження співпраці з страховими компаніями щодо надання стоматологічних послуг їх клієнтам у страхових випадках.

3.2. Оцінка зовнішніх можливостей розвитку за рахунок гранту

Реформи – важливий інструмент для забезпечення сталого розвитку країни. Вони спрямовані на зміну, вдосконалення або створення нових підходів у різних сферах життя, щоб забезпечити стабільний і стійкий розвиток. Реформи в сфері охорони здоров'я в Україні супроводжується посиленням розвитком ринкових відносин в цій галузі.

Стоматологія – це найпопулярніша галузь охорони здоров'я, адже послуги лікаря-стоматолога це одна із статей витрат, яку мають майже всі люди не лише в Україні, але і у світі. Навіть у разі виключної економії чи бідності людина, час від часу, все ж звертається за медичною допомогою. А внаслідок скорочення кількості державних медичних закладів та відсутності там спеціалістів відповідного профілю попит на послуги стоматологів приватної практики посилюється.

Відповідно до статистичних даних щороку не менше 22% населення звертаються за стоматологічною допомогою. В сучасних умовах, внаслідок реформи системи охорони здоров'я стоматологічні послуги надаються на платній основі як у державних та комунальних закладах охорони здоров'я так і у приватних, за виключенням ургентних випадків. Тому стрімко зростає кількість пацієнтів у приватних стоматологічних закладах, оскільки вони якісно відрізняються сучасним обладнанням, матеріалами та загалом підходом до лікувального процесу та високою повагою до пацієнта. Тому приватна стоматологічна практика швидко розвивається.

Згідно із статистичними даними Рівненська область налічує 8 державних і 214 приватних медичних закладів стоматологічного профілю. В розрізі кадрового забезпечення, державні стоматології мають 3,5 стоматологи на 10 тисяч населення, а приватні – 2,0 стоматологи на 10 тисяч населення. Загалом показник кадрового забезпечення по Рівненській області включаючи м. Рівне складає 5,5 стоматологів на 10 тисяч населення. З огляду на це, стає зрозумілим той факт, що є значна недостатність як стоматологічних кадрів так і

стоматологічних установ в нашому регіоні. Тому є всі передумови для зростання обсягу надання медичних послуг населенню приватними стоматологіями.

Конкуренція на ринку стоматологічних послуг — висока. Зниження купівельної спроможності, характерне для останніх років, стало фактором загострення конкурентної боротьби. Очевидно, що пацієнт не завжди може оцінити різницю в якості стоматологічних послуг. Тож вибір конкретного лікаря або медичного закладу нерідко ґрунтується на вторинних факторах — ціні послуг, умовах обслуговування (наявність черги, комфортність очікування, приязність персоналу), емоційній прихильності до лікаря.

Окрім цього, споживач (пацієнт) не володіє достатніми знаннями та навичками для визначення необхідного обсягу стоматологічного втручання. Відповідно, попит з боку конкретної людини обмежений її інформованістю та самопочуттям. Отже, основна причина звернень до стоматолога — больові відчуття, а ось профілактичні заходи не вельми популярні. Так само, як і заходи естетичної стоматології. Формування попиту на такі процедури належить до компетенції самих лікарів-стоматологів.

Наразі фіксується зростання ринку надання стоматологічних послуг відносно періоду 2022 року після початку повномасштабного вторгнення російської федерації. За відсутності нових негативних факторів, ринок стоматологічних послуг продовжуватиме відновлення обсягів. І збільшення буде постійним. Після завершення війни вбачається імовірний стрибок попиту на стоматологічні послуги внаслідок повернення значної кількості громадян, які вимушені були тимчасово покинути країну, а також відновлення медичного туризму, який набрав інтенсивних обертів до 2022 року, а на даному етапі відсутній із зрозумілих причин.

Висока конкуренція змушує стоматологічні клініки вдосконалювати свій сервіс, працювати над якістю надання послуг, інноваціями та запроваджувати нові маркетингові стратегії для утримання конкурентних позицій. Для "RozDent" це є можливістю позиціонувати себе як клініку, що надає послуги високої якості, з індивідуальним підходом та використанням найсучасніших технологій.

Серед переваг стоматології RozDent перед конкурентами можна виділити такі:

1. Індивідуальний комплексний підхід до процесу лікування кожного пацієнта. Комплексний підхід до лікування в стоматології "RozDent" передбачає персоналізований план для кожного пацієнта, що враховує особливості кожного клієнта: стан здоров'я, фізіологічні особливості та потреби. Переваги такого підходу — високий рівень задоволення пацієнтів, мінімізація ризиків для життя та здоров'я пацієнтів, підвищення ефективності лікування, що позитивно впливає на репутацію клініки та її фінансові результати.

2. Основною метою діяльності стоматології, що вирізняє її від конкурентів є не просто виправлення явних дефектів зубів, а виявлення передумов стоматологічних проблем пацієнта, їх виправлення і недопущення в майбутньому. Це досягається за рахунок високого професіоналізму персоналу, використання найсучасніших протоколів лікування, залучення суміжних фахівців з інших закладів охорони здоров'я для вирішення проблем в комплексі та сучасного обладнання.

3. Стоматологія RozDent використовує раціональний і об'єктивний підхід до ціноутворення на медичні послуги. Вартість стоматологічних послуг формується за витратним методом і включає: собівартість стоматологічної послуги плюс рівень очікуваної рентабельності з введенням поправочних коефіцієнтів та системи лояльності.

Собівартість стоматологічних послуг включає декілька складових, які її формують, а саме: прямі витрати (вартість стоматологічних матеріалів витрачених для виконання лікувальної процедури, транспортні витрати, витрати на діагностичні дослідження, лікувальні процедури), непрямі витрати (амортизаційні відрахування на знос основних засобів, медичного обладнання та інструментарію, оплати енергетичних ресурсів), оплата праці медичних працівників. Також при формуванні вартості послуг здійснюється ринковий моніторинг цін на аналогічні послуги конкурентів.

4. Надання невідкладної стоматологічної допомоги за запитами пацієнтів. Це включає термінові консультації, лікування болю, відновлення зубів після травм, а також вирішення інших ситуацій, що потребують негайного втручання. Стоматологія RozDent оперативно реагувати на всі потреби пацієнтів, гарантуючи професійний підхід і зручність.

5. Система знижок. В умовах воєнного стану, важливо підтримувати військових та членів їх сімей, саме тому в стоматології діє система знижок для цих категорій населення. Для учасників бойових дій в клініці надаються знижки у розмірі 25-50%, а також безкоштовне лікування невідкладних станів. Для членів сім'ї військовослужбовців діє знижка 25% на всі послуги стоматології.

Завдяки відносно високому рівню конкурентоспроможності стоматології "RozDent" та наявності великої кількості переваг, отримання грантової підтримки відкриє перед клінікою численні можливості для розвитку. Грантові кошти дозволять значно підвищити якість надання медичних послуг, оновити обладнання, впровадити нові технології та модернізувати інфраструктуру клініки. Це дозволить зберегти конкурентні переваги на ринку та залучити нових пацієнтів.

Грантові кошти дозволять стоматології відкрити новий стоматологічний кабінет та збільшити штат клініки щонайменше на 2 працівника: ще одного лікаря стоматолога та асистента стоматолога. У більш довгостроковій перспективі, 2-4 роки, можливе збільшення штату на ще 4 працівників, щоб забезпечити позмінну роботу лікарів стоматологів, адже зараз лікарі клініки мають повний робочий день, що з часом дуже виснажує і може впливати на якість надання послуг або створювати зупинки в роботі, щоб стоматологи відпочили.

Участь у грантовій підтримці держави дозволить забезпечити енергетичну безпеку та безперебійну роботу стоматологічної клініки RozDent, що є критично важливим для надання стоматологічних послуг в умовах воєнного стану та проблемах з енергопостачанням. Використання грантових коштів для придбання автономних джерел енергії, таких як генератори або сонячні панелі, дозволить забезпечити безперервність роботи клініки і зберегти якість обслуговування

пацієнтів незалежно від зовнішніх обставин. Клініка "RozDent" зможе надавати медичні послуги без зупинок або затримок, що покращить репутацію та довіру клієнтів.

Отримання гранту дозволить стоматології розглянути залучення страхових компаній охорони здоров'я для надання стоматологічних послуг їх клієнтам. За допомогою грантових коштів можна буде покращити інфраструктуру клініки, модернізувати обладнання та покращити сервіс, що стане привабливим для страхових компаній. Це дозволить укласти партнерські угоди з страховими організаціями, забезпечуючи постійний потік клієнтів, стабільність фінансових надходжень та зростання репутації клініки. Таке співробітництво також сприятиме збільшенню лояльності пацієнтів і відкриє нові можливості для розвитку бізнесу.

"Медичний туризм" – це послуга, яка дуже поширена на території України. Стоматологія RozDent також не виключення. Серед пацієнтів клініки є пацієнти з інших міст України, наприклад, Київ, Львів, Луцьк, так і з-за кордону, наприклад, з Польщі і навіть з США. Грантові кошти допоможуть удосконалити інфраструктуру клініки, покращити якість обслуговування та просувати клініку на міжнародному рівні. Отримання гранту дозволить стоматології "RozDent" розвинути "медичний туризм" і збільшити клієнтську базу.

Оцінка зовнішніх можливостей розвитку стоматології RozDent за рахунок гранту показує, що грантові кошти сприятимуть розширенню клієнтської бази через медичний туризм, знижуванню витрат завдяки модернізації обладнання та енергозберігаючих технологій, підвищенню конкурентоспроможності клініки, залученню нових доходів через співпрацю зі страховими компаніями та покращенню кваліфікації медичного персоналу. В результаті, грант дозволить суттєво підвищити ефективність роботи стоматології, поліпшити якість послуг та зміцнити фінансове становище.

3.3. Обґрунтування потреби в грантових коштах

За умовами програми грантової підтримки для учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів їх сімей, гранти від 500 тис. грн. до 1 млн. грн. надаються лише за умови фінансування приблизно 30% вартості проекту. Тобто для отримання 1 млн. грн. сума спів фінансування має складати приблизно 428,5 тис. грн., і загальна вартість проекту при цьому складає 1428572 грн.

Вартість проекту стоматології “RozDent” для отримання грантової допомоги від держави складає 716651 грн.. з яких 500 тис. грн. – це грантові кошти, а 216651 грн. – власні кошти стоматології.

Для стоматології "RozDent" нове обладнання є важливою інвестицією, що забезпечить не тільки підвищення якості обслуговування, але й конкурентоспроможність клініки у довгостроковій перспективі. Це дозволить задовольнити зростаючі очікування пацієнтів, підвищити репутацію клініки та забезпечити її фінансову стабільність. Статті витрат грантових коштів для реалізації проекту розвитку стоматології представлені у таблиці:

Таблиця 3.1 - Напрямки засвоєння грантових коштів

№	Засвоєння коштів	Сума
1	Придбання обладнання	491 988
1.1	Індивідуальна комплектація стоматологічної установки Anthos A3 Plus Continental. (передплата замовленого обладнання)	250 000
1.2	Індивідуальна комплектація стоматологічної установки Anthos A3 Plus Continental. (оплата поставленого та змонтованого обладнання замовнику)	241 988
2	Оплата послуг, необхідних для реалізації бізнес-плану	8 012
2.1	Послуги з доставки та пусконаладки стоматологічної установки Anthos A3 Plus Continental	8 012
Разом		500000

Складено автором

Тож, як бачимо з таблиці, майже усі грантові кошти мають піти на купівлю нового обладнання, а саме індивідуальна комплектація стоматологічної установки Anthos A3 Plus Continental. Поєднання функціональності та найвищої якості роблять цю модель виключно привабливою для стоматологів: сучасні системи дезінфекції, електричний індукційний безщітковий мікромотор, панель управління інструментами з LED-дисплеєм, пневматичний фіксатор блоку лікаря. З метою оптимального підбору стоматологічної установки офіційним представником Anthos в Україні ТОВ "Укрмеддентал" надана можливість індивідуального конфігурування додаткового обладнання на базову комплектацію установки.

Згідно з потребами стоматології "RozDent" така конфігурація виглядає наступним чином:

Таблиця 3.2 - Комплектація стоматологічної установки Anthos A3 Plus Continental на замовлення стоматології RozDent

№	Назва обладнання	Ціна, євро
1	Базова комплектація Anthos A3 Plus Continental	8667
2	Система відсмоктування DRY-LINE центробіжного типу з клапаном для центральної вакуумної системи типу CS1 (DURR)	644
3	Педаль керування реостатного типу з джойстиком керування кріслом (мультифункціональна)	102
4	Заміна модуля мікромотора без світла на модуль зі світлом	178
5	Пневматична фіксація столика лікаря	84
6	Турбінний шланг мідвест з фіброоптикою	363
7	Скалер u-PZ7 (ANTHOS) зі світлом	903
8	Плече монітору з одним шарніром	381
9	Мультимедійна підготовка	98
10	HDMI підготовка	38
11	Реле вмикання аспіраційної помпи	41
12	Додатковий трей столик на блоці лікаря	215

Складено автором

Як бачимо з таблиці, індивідуальна комплектація стоматологічної установки Anthos A3 Plus Continental включає багато різних елементів, важливих для розвитку

стоматології. Загалом вартість стоматологічної установки становить 11714 євро, що у еквіваленті в національній валюті складає 491988 грн.

При купівлі стоматологічної установки, важливо її доставити в цілісності та професійно змонтувати. Професійний монтаж стоматологічного обладнання, здійснюваний представником офіційного дилера Anthos в Україні – ТОВ "Укрмеддентал", є критично важливим етапом для забезпечення надійної та безпечної роботи техніки в стоматологічній клініці. Вартість доставки до міста Рівного та монтувальних робіт від офіційного дилера становить 8 012 грн.. Він забезпечує: гарантію якості монтажу, безпеку та надійність експлуатації, підтримання гарантії обладнання та технічну підтримку

Як вже було згадано раніше, важливим аспектом отримання грантової допомоги є спів фінансування проекту за рахунок власних коштів. Сума спів фінансування складає 216 651 грн., і це доходи від здійснення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця. Цю суму планується витратити на наступні статті витрат:

Таблиця 3.3 - План витрат коштів спів фінансування грантової програми розвитку

№	Стаття капітальних витрат	Сума (грн)
1	Обладнання, меблі	211 651
1.1.	Вакуумна аспіраційна помпа Ekom DO 2.1	33 600
1.2.	Гібридне джерело безперебійного електроживлення на базі Ахіома Energy ISMPPT BFP DOU 6000 та 4-х гелевих АКБ Ахіома Energy AX-Gel-200	86 553
1.3.	Dalaude DA-300 цифровий дентальний комплекс з інтраоральною камерою та монітором (для функціонуючого стоматологічного кабінету)	17 000
1.4.	Dalaude DA-300 цифровий дентальний комплекс з інтраоральною камерою та монітором (для новообладнаного стоматологічного кабінету)	17 000
1.5.	Матрична система Garisson Strata G	23100
1.6.	Лампа фотополімерна WoodPecker LED H	4158

1.7.	Стілець лікаря стоматолога Anthos S7	15120
1.8.	Стілець асистента стоматолога Anthos S8	15120
2.	Послуги необхідні для реалізації бізнес-плану	5000
2.1.	Послуги з монтажу джерела безперебійного живлення	5 000
	Сума власних коштів (співфінансування гранту)	216 651

Складено автором

Як бачимо, майже всі кошти від співфінансування йдуть на купівлю необхідного обладнання для покращення якості надання послуг та облаштування ще одного робочого місця для лікаря-стоматолога.

Вакуумна помпа невід'ємна складова робочого місця лікаря стоматолога, яка служить в якості джерела часткового вакууму для дентальної установки. Аспіраційний апарат оснащений модулем управління, який використовується для здійснення якісного видалення біологічних рідини та пилу та їх подальшої утилізації з метою уникнення змішування "чистого" та "брудного" повітря, що знижує ризики передачі інфекційних захворювань на 95%.

В умовах воєнного стану, постійних ударах по об'єктах енергетичної інфраструктури, для стоматології важливо забезпечити себе ресурсами для безперебійної роботи в умовах відключень світла. Гібридне джерело безперебійного живлення потужністю накопичення електроенергії 6,7 кВт надає можливість уникнути аварійних перебоїв з постачання електричної енергії та забезпечити безперервність лікувального процесу навіть у критичних ситуаціях. Також система може комплектуватись в перспективі сонячними панелями для вироблення електроенергії та її накопичення акумуляторами для зниження навантаження на енергетичну систему в пікові періоди.

Dalaude DA-300 цифровий дентальний комплекс з інтраоральною камерою та монітором – повноцінний мультимедійний стоматологічний комплекс для одного робочого місця стоматолога. Комплекс ідеально створений для якісної візуалізації та демонстрації порожнини рота пацієнта («до», «під час» і «після» лікування), що

спонукає пацієнта до прийняття рішення про лікування. Також він допомагає лікарю продемонструвати проблемні зони пацієнту, що зробити за допомогою дзеркала неможливо.

Strata-G - це інноваційна секційна матрична система для відновлення контактного пункту при лікуванні карієсу на бічних поверхнях. Набір складається з нікель-титанових кілець з еластичною пам'яттю, вони міцніші, легше відкриваються і менші. Матриці мають верхню напрямну для крайового гребеня та розширення для складніших шийних ділянок. Клини є увігнутими, що складаються, виготовлені з м'якого силікону в поєднанні з жорстким матеріалом і гарантують чудове цервікальне ущільнення та адаптуються до міжпроксимальних нерівностей.

Лампа фотополімерна WoodPecker LED H – це високоякісна фотополімерна лампа для надання стоматологічних послуг ортодонтичним пацієнтам. Вона забезпечує якісну полімеризацію різнотипних полімерних матеріалів під час наклеювання ортодонтичних систем та пломбування зубів.

Стілець лікаря стоматолога Anthos S7 та стілець асистента стоматолога – важливі деталі при роботі та якісному наданні послуг. Якісні стільці від провідного виробника Anthos забезпечують найвищу ефективність праці медичного працівника, мінімізує його втомлюваність, що забезпечує високий результат наданої стоматологічної допомоги пацієнту.

Впровадження нового обладнання є стратегічно важливим кроком для стоматології "RozDent". Воно допоможе не лише покращити якість та швидкість обслуговування пацієнтів, а й посилити ринкові позиції клініки, забезпечивши стабільне та перспективне зростання в умовах високої конкуренції.

Обґрунтування потреби в грантових коштах для стоматології RozDent полягає в необхідності модернізації обладнання, впровадження сучасних технологій та підвищення якості обслуговування пацієнтів. Грантова підтримка є важливим інструментом для покриття значних початкових витрат, які самостійно фінансувати підприємство на даному етапі не може без ризику для поточної діяльності.

Грантові кошти дозволять клініці: придбати сучасне стоматологічне обладнання, що забезпечить точність і якість медичних послуг, забезпечити професійний монтаж та налаштування обладнання, дотримуючись високих стандартів безпеки, забезпечити конкурентоспроможність клініки через оновлення інфраструктури та впровадження нових послуг.

Отримання гранту дозволить стоматології "RozDent" підвищити ефективність діяльності, розширити спектр послуг, зміцнити ринкові позиції та стати зразком успішного впровадження інновацій в сфері охорони здоров'я. Це важливий крок до розвитку не лише клініки, але й регіонального медичного обслуговування загалом.

3.4. Оцінка ефективності використання гранту для підприємства

Надання грантової підтримки від держави для учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів їх сімей неможливе без оцінки ефективності використання гранту для підприємства. Важливо оцінити прогнозований рівень доходу від основного виду діяльності, грошові надходження від реалізації додаткових товарів чи послуг, видатки та інше.

Прогноз грошових потоків – це оцінка грошей, які підприємство планує залучити та виплатити протягом наступних 12 кварталів (36 місяців або 3 роки) з моменту отримання гранту. Важливо, що прогноз грошових потоків повинен відображати всю діяльність, описану підприємством у плані на отримання грантових коштів. Аналіз і прогнозування грошових потоків дозволяє прораховувати прогнозні результати підприємницької діяльності. Необхідно враховувати, що дані вказуються за кожний квартал окремо, дані за 4 квартали не підсумовуються.

У разі отримання грантової допомоги прогнозується, що оновлення обладнання, збільшення штату стоматології та розширення клієнтської бази буде забезпечувати стабільне зростання доходів від основної діяльності стоматології. Очікувані доходи від реалізації основних товарів/послуг будуть зростати щонайменше на 5% щоквартально протягом 1-8 кварталів і збільшиться до 10% щоквартально протягом 9-12 кварталів. На рисунку 3.1 представлені прогнозовані доходи від реалізації основних товарів та послуг стоматології "RozDent":

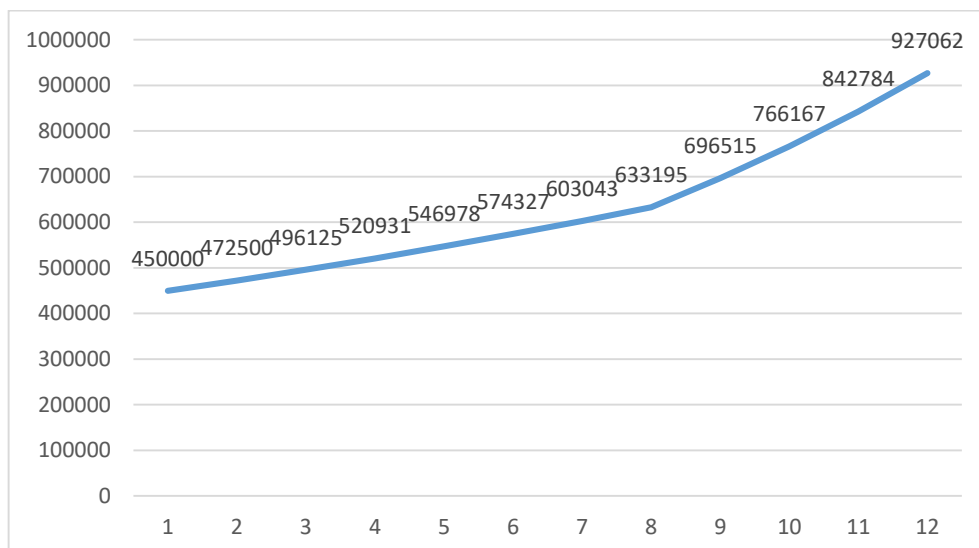

Рисунок 3.1. – Прогнозовані доходи від реалізації основних товарів чи послуг стоматології "RozDent"

Тобто, як бачимо з рисунка, протягом 12 кварталів з моменту отримання гранту прогнозований рівень доходу клініки значно зросте. За 12 квартал прогнозується отримання доходу майже у два рази більше, ніж за перший. Якщо підсумувати загальну прогнозовану суму надходжень від реалізації основних товарів чи послуг, то ця сума складає 7 529 627 гривень. Такий прогноз демонструє значний потенціал для подальшого розширення та збільшення клієнтської бази, що дозволяє очікувати стійкого фінансового зростання.

Окрім надання стоматологічних послуг населенню, стоматологія RozDent також займається продажем товарів, необхідних для догляду за ротовою порожнинною: зубні пасти, міжзубні йоришки, зубні нитки та інші товари необхідні для якісної гігієни. Цей вид діяльності є додатковим і не приносить значного прибутку для стоматології, проте також прогнозується, що доходи від цього виду діяльності будуть зростати на 5% щоквартально протягом 1-8 кварталів і 10% щоквартально протягом 9-12 кварталів (рис. 3.2):

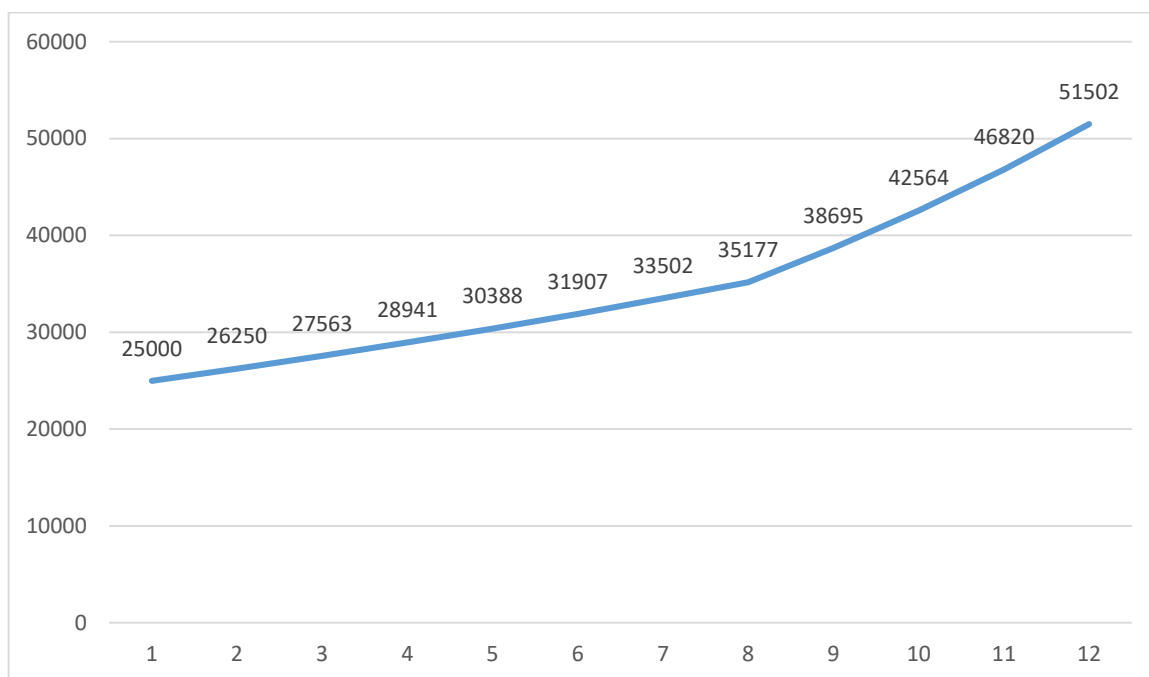

Рисунок 3.2 – Прогнозовані додаткові доходи від реалізації товарів/послуг стоматології "RozDent"

Як бачимо, додаткові доходи стабільно зростають протягом прогностного періоду, що забезпечує підприємству додатковий прибуток для інвестування та розвитку. За 12 квартал прогнозована сума доходу від реалізації товарів ставить 51502 грн., що у 2 рази більше ніж у 1 кварталі реалізації грантової програми розвитку. Загальна прогнозована сума додаткових доходів від реалізації 418309 грн. Важливо відзначити, що за рахунок підвищення додаткових доходів клініка зможе зміцнити свою фінансову позицію.

Реалізація будь-якого бізнес плану не можлива без витрат на ведення господарської діяльності. Оскільки прогнозується збільшення доходів за рахунок збільшення пацієнтів клініки, то відповідно, прогнозується і збільшення витрат. Закладено зростання витрат на поточну діяльність медичної установи на рівні 10% щокварталу з огляду на зростання необхідності закупівлі матеріалів та послуг, а також зростання тарифів на енергоносії та коливання курсу валют. Прогнозовані витрати пов'язані з реалізацією проекту стоматології "RozDent" представлені на графіку (рис 3.3):

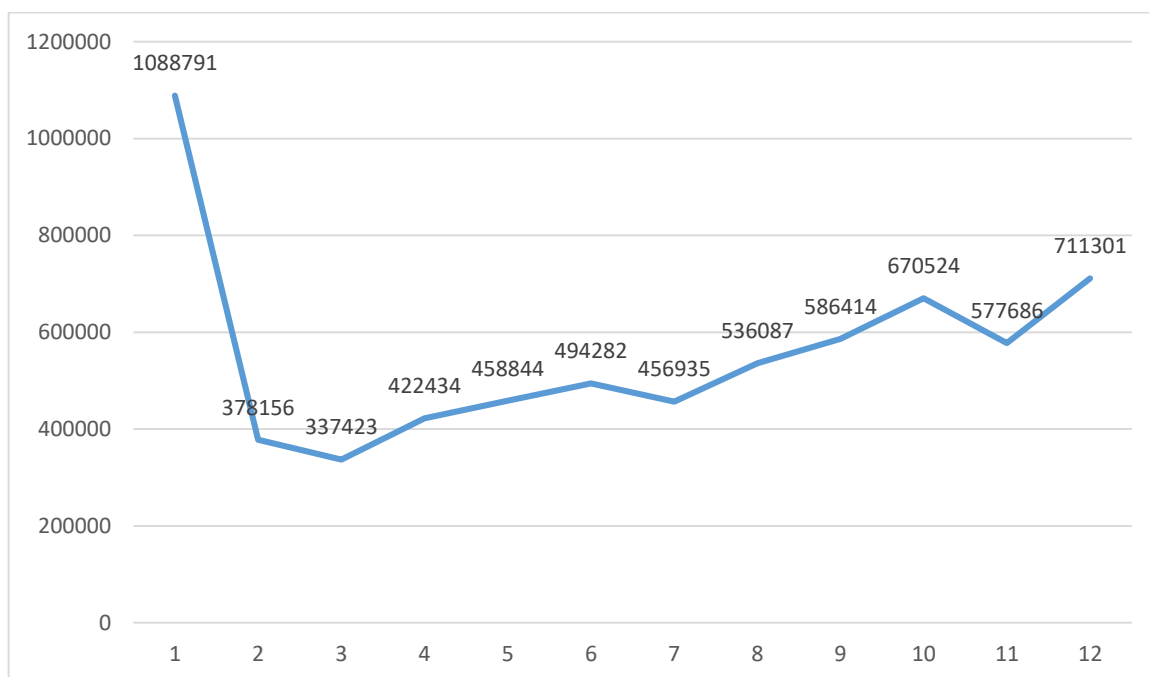

Рисунок 3.3 – Прогнозовані витрати пов'язані з реалізацією проекту стоматології "RozDent"

Найбільший рівень витрат буде у 1 кварталі реалізації проекту розвитку. Це пов'язано з тим, що витрати коштів передбачені на реалізацію проекту як грантові так і власні будуть використані впродовж першого кварталу проекту з метою забезпечення робочими місцями нових працівників і отриманням доходу від їх діяльності. Після високих витрат на початку, у другому і третьому кварталах витрати значно зменшуються (378 156 грн. і 337 423 грн. відповідно). Потім витрати дещо збільшуються, що пов'язано з розширенням бізнесу та збільшенням обсягів виробництва чи послуг.

Деталізовані планові витрати стоматології "RozDent" за 3 роки поквартально мають важливе значення для ефективного планування фінансової діяльності. Більш деталізований план витрат представлений у Додатку А.

Протягом трьох років поквартального аналізу прогнозовані витрати стоматології RozDent зростатимуть, що зумовлено розширенням діяльності. Значна частина витрат пов'язана з забезпеченням основної діяльності – наданням стоматологічних послуг, що включає витрати на придбання стоматологічних матеріалів, медичних препаратів, стоматологічного інструментарію, придбання

засобів для догляду за ротовою порожниною, Придбання медичного одягу персоналу.

Важливою статтею витрат є купівля нового обладнання, на що якраз і підуть грантові кошти, що необхідне для модернізації клініки та впровадження сучасних технологій. У плані витрат також враховано витрати на комунальні послуги, які включають оплату за енергоносії, воду та інші комунікації, що є критично важливими для безперебійного функціонування клініки.

Значну роль відіграють інвестиції в маркетинг і рекламу, спрямовані на просування бренду клініки та розширення клієнтської бази, включаючи участь у програмі «медичного туризму». Також вагома частка коштів спрямовується на оплату професійних послуг, таких як юридичні, бухгалтерські, інформаційні консультації, що підтримують ефективне управління клінікою.

Реалізація проекту також включає оплату праці персоналу клініки, що гарантує високу якість надання послуг і мотивацію співробітників. Окрім цього, суттєву частину витрат становить сплата податків і зборів, які формують фінансову звітність та відповідають вимогам чинного законодавства. Загальна сума витрат суттєво збільшується в ключові періоди впровадження нових технологій і розширення проекту, однак це сприяє зростанню ефективності діяльності клініки, що в довгостроковій перспективі забезпечує її стабільний розвиток і конкурентоспроможність.

Витрати на реалізацію бізнес-плану стоматології "RozDent" з часом збільшуються завдяки розширенню послуг та кількості пацієнтів, що є нормальним процесом для бізнесу, що росте. Більш високі витрати в кінці періоду можуть пов'язані з необхідністю масштабування та розвитку інфраструктури клініки. Всі ці витрати виважені та пропорційні прогнозованим доходам, що забезпечить фінансову стабільність у довгостроковій перспективі.

Для оцінки ефективності використання гранту, важливо оцінити прогнозований чистий дохід від діяльності.

Таблиця 3.4 - Прогнозований чистий дохід стоматології RozDent

Квартали	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Разом
Всього надходжень	475000	498750	523688	549872	577366	606234	636545	668372	735210	808731	889604	978564	8664587
Всього витрат	1088791	378156	337423	422434	458844	494282	456935	536087	586414	670524	577686	711301	6718877
Ваш чистий дохід	-613791	120594	186265	127438	118522	111952	179610	132285	148796	138207	311918	267263	1945710

Складено автором

У перших кварталі проекту спостерігається від’ємний чистий дохід через значні стартові витрати на реалізацію грантових завдань. Початковий чистий дохід у першому кварталі становить -613791 грн. Однак, починаючи з другого кварталу, відбувається поступове зростання чистого доходу. Це свідчить про поступове освоєння інвестицій та нарощування прибутковості.

Загальний тренд демонструє, що витрати стабілізуються, а надходження поступово зростають, що дозволяє досягти значного зростання чистого доходу в останніх кварталах. За останній квартал прогнозований чистий дохід становить 267263 грн, що є позитивним результатом. У сумарному підсумку за 12 кварталів стоматологія RozDent очікує отримати чистий дохід у розмірі 1 945 710 грн.

Термін окупності грантової допомоги – важливий показник при аналізі ефективності використання грантових коштів. Грант – допомога від держави, яка не повертається на пряму, тому можна сказати, що термін окупності грантової допомоги від держави – це період, протягом якого держава компенсує суму наданого гранту за рахунок податкових надходжень від діяльності підприємства, що отримало грант. Враховуючи обсяг сплачених податків стоматологією, прогнозується, що грантова допомога окупиться вже у 10 кварталі після її надання. Загалом планується за проектом сплата податків на суму не менше 681811 грн., що на 36 % більше суми отриманого фінансування від держави.

Ці дані демонструють ефективність використання грантових коштів, адже прогнозовані інвестиції забезпечують стабільний розвиток клініки та створюють передумови для подальшого зростання її доходів у майбутньому.

Аналіз ефективності використання грантів свідчить, що їх залучення суттєво сприяє фінансовому розвитку стоматології RozDent та створює умови для її сталого функціонування і розширення. Аналіз прогнозованих показників підтверджує, що, незважаючи на значні початкові витрати, інвестиції в обладнання, інфраструктуру, маркетинг та підвищення якості послуг забезпечують позитивний фінансовий результат вже з другого кварталу.

Загальний чистий дохід за 12 кварталів становить 1 945 710 грн, що є свідченням ефективного використання грантових коштів. До того ж прогнозоване зростання доходів протягом реалізації проєкту підтверджує, що інвестиції сприяють збільшенню клієнтської бази, підвищенню конкурентоспроможності та відкриттю нових можливостей, зокрема у сфері "медичного туризму" та співпраці зі страховими компаніями.

Таким чином, грантова підтримка є стратегічно важливим інструментом, який дозволяє RozDent не лише подолати стартові витрати, а й закласти фундамент для довгострокового розвитку та підвищення ефективності роботи клініки.

Висновки до розділу 3

Отримання грантових коштів від держави – оптимальний варіант залучення інвестицій для стоматології "RozDent" для купівлі нового обладнання. Участь у програмі грантової підтримки дозволить стоматології "RozDent" підвищити ефективність діяльності, розширити спектр послуг, зміцнити ринкові позиції та стати зразком успішного впровадження інновацій в сфері охорони здоров'я.

Оцінка зовнішніх можливостей розвитку стоматології RozDent за рахунок гранту показує, що грантові кошти сприятимуть розширенню клієнтської бази через медичний туризм, знижуванню витрат завдяки модернізації обладнання та енергозберігаючих технологій, підвищенню конкурентоспроможності клініки, залученню нових доходів через співпрацю зі страховими компаніями та покращенню кваліфікації медичного персоналу. В результаті, грант дозволить суттєво підвищити ефективність роботи стоматології, поліпшити якість послуг та зміцнити фінансове становище.

Вартість проекту для отримання грантової допомоги складає 716651 грн.. з яких 500 тис. грн. – це грантові кошти, а 216651 грн. –спів фінансування за рахунок власних коштів стоматології. Ці кошти необхідні стоматології для купівлі нового обладнання, щоб облаштувати ще один кабінет лікаря-стоматолога, щоб розширити діяльність стоматології а, також, частина витрат – обладнання для забезпечення роботи клініки в умовах постійних відключень світла.

Аналіз ефективність використання грантової допомоги свідчить, що залучення грантових коштів позитивно вплине на діяльність досліджуваної стоматології. Отримання гранту на розвиток власної справи сприятиме фінансовому розвитку стоматології "RozDent". Аналіз прогнозованих показників показує, що, незважаючи на значні початкові витрати, інвестиції в обладнання, інфраструктуру, маркетинг та підвищення якості послуг забезпечують позитивний фінансовий результат вже з другого кварталу.

ВИСНОВКИ

Мале підприємництво є важливим елементом економіки будь-якої країни. Розвиток малого бізнесу сприяє створенню нових робочих місць, впровадженню інновацій, посиленню. Воно відіграє ключову роль у диверсифікації економічної діяльності, зменшенні безробіття та підтримці економічного розвитку в цілому. Завдяки своїй здатності швидко адаптуватися до змін, малий бізнес забезпечує стабільність ринку. Проте чутливість до зовнішніх чинників, таких як воєнний час, створює певні виклики для діяльності суб'єктів малого підприємництва.

Методичні засади оцінки розвитку малого підприємництва базуються на системному підході, який дозволяє всебічно проаналізувати економічну діяльність підприємств, визначити їхні сильні та слабкі сторони, а також фактори, що впливають на їхній розвиток. Для оцінки стану малих підприємств можна використовувати багато різних методів серед яких: SWOT-аналіз, аналіз динаміка обсягів виробництва та продажів, визначення рентабельності, оборотності активів та ліквідності, оцінка ефективності управлінських рішень та інші. Загалом, методичні засади оцінки розвитку малого підприємництва в умовах воєнного стану враховують стандартні економічні показники, а також інші фактори, пов'язані з впливом воєнного стану на діяльність. Такий комплексний підхід дозволяє оцінити поточний стан малого підприємництва та виявити можливості для його подальшого розвитку.

Підтримка малого підприємництва є стратегічним інструментом для досягнення економічного розвитку будь-якої країни світу. Зарубіжний досвід підтримки малого підприємництва охоплює різноманітні фінансові інструменти: гранти, фінансування інноваційної діяльності, субсидії, пільгові кредити та мікро кредити. Найбільш поширеними інструментами підтримки малого підприємництва є гранти. Вони відіграють ключову роль у стимулюванні розвитку бізнесу, оскільки є фінансовою допомогою, яка надається без необхідності її повернення. Серед найпопулярніших грантових програм різних країн світу можна виділити: Small Business Innovation Research (SBIR) та Small Business Technology Transfer у США,

Eurostars у ЄС, Small Business Financing Program та Industrial Research Assistance Program у Канаді. Україна також переймає досвід інших країн, намагається підтримувати мале підприємництво та запроваджує програми грантової підтримки.

Мале підприємництво відіграє надзвичайно важливу роль в економіці України, є основою її функціонування, особливо в умовах воєнного стану, адже залишається ключовим складником економіки країни як у довоєнні часи, так і в період воєнного стану. Суб'єкти малого підприємництва становлять більшість серед усіх суб'єктів господарювання на території України. Частка зайнятого населення у суб'єктах малого підприємництва за досліджуваний період становить майже половину усього зайнятого населення країни, а частка найманих працівників коливається на межі 35% з усіх суб'єктів господарювання. Фінансовий результат до оподаткування, чистий прибуток та рентабельність малого підприємництва показують, через погіршення показників у 2022 році, що мале підприємництво чутливе до зовнішніх факторів, таких як воєнний стан, а через покращення у 2023 році – адаптивність до несприятливих умов.

Чутливість малого підприємництва до зовнішніх факторів підкреслює важливість державної підтримки для забезпечення стабільного економічного стану малих підприємств. В Україні було створено програму грантової підтримки на відкриття чи розвиток власної справи, яка почала діяти у липні 2022 року. Також, згодом, у червні 2023 з'явилася програма грантової підтримки для ветеранів та членів їхніх сімей, адже дуже важливо підтримувати ці категорії населення в умовах воєнного стану. У 2024 році, кількість ухвалених рішень 9705, що на 459 одиниць, ніж у 2023 році. У 2022 році, за умовами грантової програми було створено 5493 нових робочих, у 2023 – 17499, а у 2024 році, станом на кінець листопада, було створено 17994 нових робочих. Усе це свідчить, що популярність грантової допомоги в Україні зростає щороку

Стоматологія "RozDent" – один із суб'єктів малого підприємництва в Рівненській області, що надає послуги у галузі стоматології. Аналіз фінансового стану стоматології прийнятний, проте однозначно потребує покращення. Великі видатки на стоматологічне обладнання та матеріали, заборгованість перед

кредиторами, непрогнозовані витрати на ремонт або покращення обладнання – все це стало причиною зменшення рентабельності стоматології. В стоматології прослідковується тенденція до майже однакового рівня витрат і доходів від діяльності. Як наслідок цього – недостатньо фінансових ресурсів для закупівлі обладнання для збільшення спектру послуг, що надаються і, відповідно, збільшення доходу.

Найкращим варіантом для вирішення фінансових труднощів для досліджуваної стоматології, було б залучення грантових коштів від держави. Грантова допомога дозволить стоматології "RozDent" реалізувати низку стратегічних цілей для розвитку бізнесу та покращення якості послуг, але при цьому не погіршить економічного становища підприємства, як, наприклад, кредит, який потрібно повертати. Отримання гранту дозволить стоматології RozDent підвищити ефективність діяльності, розширити спектр послуг, зміцнити ринкові позиції та стати зразком успішного впровадження інновацій в сфері охорони здоров'я. Це важливий крок до розвитку не лише клініки, але й регіонального медичного обслуговування загалом

Оцінка зовнішніх можливостей розвитку стоматології RozDent за рахунок гранту показує, що грантові кошти сприятимуть розширенню клієнтської бази через медичний туризм, знижуванню витрат завдяки модернізації обладнання та енергозберігаючих технологій, підвищенню конкурентоспроможності клініки, залученню нових доходів через співпрацю зі страховими компаніями та покращенню кваліфікації медичного персоналу. В результаті, грант дозволить суттєво підвищити ефективність роботи стоматології, поліпшити якість послуг та зміцнити фінансове становище.

Аналіз ефективності використання грантової допомоги свідчить, що залучення грантових коштів суттєво сприяє фінансовому розвитку стоматології RozDent та створює умови для її сталого функціонування і розширення. Аналіз прогнозованих показників підтверджує, що, незважаючи на значні початкові витрати, інвестиції в обладнання, інфраструктуру, маркетинг та підвищення якості послуг забезпечують позитивний фінансовий результат вже з другого кварталу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Підприємництво URL:
<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%96%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%94%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE> (дата звернення: 5.11.2024)
2. Роль підприємництва в розвитку економіки району. URL: <https://uman-rda.gov.ua/news/10-52-35-06-09-2017/> (дата звернення: 5.11.2024)
3. Малі та середні підприємства. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D0%BB%D1%96_%D1%82%D0%B0_%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D1%96_%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%94%D0%BC%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0 (дата звернення: 7.11.2024)
4. Дятленко О.В. «Особливості розвитку малого і середнього підприємництва» // Вісник економічних досліджень. – 2021. – №2. – С. 12-18.
5. Європейський банк реконструкції та розвитку. «Середній і малий бізнес: глобальні тренди» URL: <https://www.ebrd.com> (дата звернення: 8.11.2024)
6. Колодка Г.В. «Роль малого бізнесу у формуванні сучасної ринкової економіки» .– 2021. – №5. – С. 100-105.
7. Шевчук Н.А., Шпак О.В. «Роль малих підприємств у контексті економічної гнучкості та адаптивності». – 2023. – №2. – С. 40-49.
8. Сучасні тенденції розвитку малого бізнесу в країнах Європейського Союзу URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=83> (дата звернення: 11.11.2024)
9. Прикладна економіка: Підручник / Б.О. Язлюк, А.І. Гулей, О.О. Красноручський, Т.А. Власенко, А.М. Бутов. - Тернопіль: ЗУНУ, 2021. - 376с.
10. Жуков С. А., Дюгованець О. М., Балко О. Ю. Мале підприємництво в Україні: роль, стан і перспективи ДВНЗ. «Ужгородський національний університет»
11. Підприємництво та стратегічні напрями розвитку бізнес-процесів в умовах глобальних викликів: збірник матеріалів III Міжнародного науковопрактичного форуму / за ред. Любохинець Л.С., Гончар О.І.,

- Танасієнко Н.П. Хмельницький: Хмельницький національний університет, 2023. 323с.
12. Крисак А. О. Методи оцінки потенціалу малих підприємств URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=118> (дата звернення: 11.11.2024)
 13. Бойко О. С. Теоретико-методичні підходи до оцінки потенціалу модернізації як основи стратегії модернізації підприємства / О. С. Бойко, Л. М. Гейко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. - 2014. - № 3(3). - С. 195-199.
 14. Що таке SWOT аналіз та як його коректно проводити? URL: <https://www.ba.in.ua/2023/06/30/shho-take-swot-analiz-ta-yak-jogo-korrektno-provodyty/> (дата звернення: 15.11.2024)
 15. SWOT-аналіз із прикладами URL: <https://esputnik.com/uk/blog/swot-analiz-iz-prikladami> (дата звернення: 15.11.2024)
 16. Економіка підприємства / Л.Л. Лазебник, В.В. Гурочкіна, Л.В. Слюсарєва та ін. ; за заг. ред. Л.Л. Лазебник. – Ірпінь : Університет ДФС України, 2021. – 426 с.
 17. Рентабельність. Сутність та показники. URL: <https://analizua.com/metodyka-rozrakhunku-2/229-rentabelnist> (дата перегляду: 17.11.2024)
 18. Рентабельність продукції: що це таке та як розрахувати показник URL: <https://weagro.com.ua/blog/rentabelnist-produkcziyi-shho-cze-take-ta-yak-rozrahuvaty-pokaznyk/> (дата перегляду: 17.12.2024)
 19. Кобилецький В. Р., Коефіцієнт оборотності активів. URL: <https://analizua.com/slovnik-ekonomichnikh-terminiv/288-oborotnist-aktiviv> (дата звернення: 19.11.2024)
 20. Коефіцієнт оборотності активів. URL: <https://livingfo.com/koefitsient-oborotnosti-aktyviv/> (дата звернення: 19.11.2024)
 21. Лахтіонова Л. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання : [монографія] / Л. Лахтіонова. – К. : КНЕУ, 2001. – 387 с.
 22. Бержанір І. Аналіз ліквідності як важливий етап оцінки фінансового стану підприємств 2014. – № 1. – С. 44–49.

- 23.Забезпечення розвитку малих підприємств: теорія, методологія, практика : монографія / В. Ю. Стрілець. – Полтава : ПУЕТ, 2019. – 457 с
- 24.Smith J., Johnson R. «Global Financing Programs for Small Enterprises: Grants and Subsidies». – New York: Springer, 2021.
- 25.Grants and Loans URL: <https://www.usda.gov/farming-and-ranching/financial-resources-farmers-and-ranchers/grants-and-loans> (дата звернення: 19.11.2024)
- 26.Turner M., Cooper D. «Small Business Financing Programs in the United States: SBA Case Study» // Journal of Economic Development. – 2022. – P. 90-98.
- 27.Small Business Innovation Research (SBIR) and Small Business Technology Transfer (STTR). URL: <https://science.osti.gov/sbir> (дата звернення: 21.11.2024)
- 28.Small Business Innovation Research URL: <https://www.sbir.gov/> (дата звернення: 21.11.2024)
- 29.Understanding SBIR and STTR. URL: <https://seed.nih.gov/small-business-funding/small-business-program-basics/understanding-sbir-sttr> (дата звернення: 21.11.2024)
- 30.Economic Development Administration (EDA). URL: <https://www.eda.gov/> (дата звернення: 15.11.2024)
- 31.European Union funding, grants and subsidies/ URL: https://european-union.europa.eu/live-work-study/funding-grants-subsidies_en (дата звернення: 15.11.2024)
- 32.Business development / Entrepreneurship URL: <https://eufundingportal.eu/tag/business-development-entrepreneurship/> (дата звернення: 15.11.2024)
- 33.Eureka/ URL: <https://eurekanetwork.org/programmes/eurostars/> (дата звернення: 22.11.2024)
- 34.National Research Council Canada. URL: <https://nrc.canada.ca/en/support-technology-innovation/about-nrc-industrial-research-assistance-program> (дата звернення: 14.11.2024)

- 35.Canada Small Business Financing Loan/ URL:
<https://www.rbcroyalbank.com/business/loans/canada-small-business-financing.html> (дата звернення: 21.11.2024)
- 36.NRC IRAP Research Grants for Canadian Businesses. URL:
<https://www.mentorworks.ca/government-funding/research-development/nrc-irap-research-grants/> (дата звернення: 16.11.2024)
- 37.NATIONAL RESEARCH COUNCIL CANADA - INDUSTRIAL RESEARCH ASSISTANCE PROGRAM (IRAP). URL: <https://acewilbc.ca/resource-library/industrial-research-assistance-program-technology-irap/> (дата звернення: 16.11.2024)
- 38.Грант на власну справу. URL: <https://acewilbc.ca/resource-library/industrial-research-assistance-program-technology-irap/> (дата звернення: 16.11.2024)
- 39.Класифікація підприємств URL:
<https://online.novaposhta.education/blog/klasifikaciya-pidpriemstv> (дата звернення: 16.11.2024)
- 40.Господарський кодекс України від 16.01.2003. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 55. – Ст.194.
- 41.Кількість суб'єктів господарювання великого, середнього та малого підприємництва у 2010-2023 рр. URL:
https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/pssg/ksg_vsmm_ek_2010_2021_u.xlsx (дата звернення: 17.11.2024)
- 42.Зайнятість населення. URL: <https://esu.com.ua/article-15396>(дата звернення: 21.11.2024)
- 43.Кількість зайнятих працівників у суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва за видами економічної діяльності (2010-2023). URL:
https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/pssg/kzpsg_vsmm_ek_2010_2021_u.xlsx (дата звернення: 18.11.2024)
- 44.Найманий робітник. URL:
<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D0%B9%D0%BC%D0%B0>

%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%96%D1%82
%D0%BD%D0%B8%D0%BA (дата звернення: 28.11.2024)

45. Кількість найманих працівників у суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва за видами економічної діяльності (2010-2023). URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/pssg/knpsg_vsmm_ek_2010_2021_ue.xlsx (дата звернення: 21.11.2024)

46. Показники діяльності суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва (2010-2023). URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/pssg/pds_vsmm_2010-2021.xlsx (дата звернення: 21.11.2024)

47. Рекордну кількість нових справ українці відкрили у вересні URL: <https://opendatabot.ua/analytics/fop-records-september> (дата звернення: 22.11.2024)

48. Єробота: гранти від держави на відкриття чи розвиток бізнесу. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=94321ef8-1418-479c-a69f-f3d0fdb8b977&title=Robota-GrantiVidDerzhaviNaVidkrittiaChiRozvitokBiznesu> (дата звернення: 22.11.2024)

49. Мікрогрант від держави для створення власного бізнесу. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9C%D1%96%D0%BA%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82_%D0%B2%D1%96%D0%B4_%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B8_%D0%B4%D0%BB%D1%8F_%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%B1%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%81%D1%83 (дата звернення: 22.11.2024)

50. Мікрогранти на власну справу. URL: <https://dcz.gov.ua/people/micro> (дата звернення: 22.11.2024)

51. Гранти для учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів їх сімей. URL: <https://dcz.gov.ua/people/ubd> (дата звернення: 22.11.2024)
52. До 250 тисяч гривень на бізнес: як українцям отримати грант від держави URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/250-tisyach-griven-biznes-k-ukrayintsyam-1728077974.html> (дата звернення: 22.11.2024)
53. Державна служба зайнятості. URL: <https://dcz.gov.ua/stat/statgrant> (дата звернення: 22.11.2024)
54. Про реформу охорони здоров'я в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-VIII#Text> (дата звернення: 22.11.2024)
55. Петрова О.А. «Особливості надання стоматологічних послуг в умовах реформування охорони здоров'я» // Сучасна стоматологія. – 2023. – №2. – С. 34-39.
56. Кількість діючих підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (2010-2023). URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/fin_new/Kp_kved_10_21.xlsx (дата звернення: 22.11.2024)
57. ФОП РОЗМАН ЯРИНА ВОЛОДИМИРІВНА URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/fop_details/34580717/ (дата звернення: 27.11.2024)
58. SWOT-аналіз: сутність та сфера застосування. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/management/15382/> (дата звернення: 28.11.2024)
59. Що таке рентабельність. URL: <https://ukrainiandigital.com/rentabelnist/> (дата звернення: 28.11.2024)
60. Щелепно-лицьова хірургія URL: <https://med-deo.com.ua/stomatology/shhelepno-lyczova-hirurgiya/> (дата звернення: 28.11.2024)
61. Що таке ортодонтія? URL: <https://www.happysmile.com.ua/services/%D0%BE%D1%80%D1%82%D>

0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%96%D1%8F/(дата звернення: 30.11.2024)

- 62.Про стоматологічну діяльність. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH3NK00A>(дата звернення: 2.12.2024)
- 63.Попит на стоматологічні послуги зростає URL: <https://www.oschadbank.ua/blog/popyt-na-stomatologichni-poslugy-zrostaye> (дата звернення: 2.12.2024)
- 64.Прогноз ринку стоматологічних послуг (2022-2032). URL: <https://biogentech.com.ua/blog/post/prognoz-rinku-stomatologichnikh-poslug-2022-2032>-(дата звернення: 2.12.2024)
- 65.Собівартість послуг: особливості формування URL: <https://interbuh.com.ua/ua/documents/oneanalytics/138487> (дата звернення: 2.12.2024)
- 66.УКРМЕД ДЕНТАЛ, веб сайт. URL: <https://ukrmed-dental.com/> (дата звернення: 2.12.2024)
- 67.Man-in-Med, веб-сайт. URL: https://man-in-med.com.ua/ua/g59996058-stomatologicheskie-ustanovki?gad_source=1&gclid=CjwKCAiA34S7BhAtEiwACZzv4Ujcx4FVzE3oDxZHeMJjLWnf_ogpVNLDLAAKyKj68fY9D1qA6WnBpBoCzT8QAvD_BwE (дата звернення: 2.12.2024)
- 68.Про затвердження Порядку проведення оцінювання заяв, критеріїв оцінювання та необхідної кількості балів (оцінки) для прийняття Державним центром зайнятості рішень про надання мікрогрантів / грантів на створення або розвиток власного бізнесу, форми бізнес-плану, форми договору про надання мікрогранту, форми договору про надання гранту, а також кінцевих строків подання заяв на отримання мікрогрантів / грантів. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/re38087> (дата звернення: 2.12.2024)

ДОДАТКИ

Додаток А

Деталізовані планові витрати стоматології RozDent на 3 роки поквартально

Статі витрат	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Витрати, пов'язані з реалізацію продукції/надавання послуг	940401	228630	173498	255953	277274	311661	258148	337300	368850	451296	338540	472155
Придбання майна для здійснення діяльності	108800	138680	119548	180503	144653	202318	191930	244373	211787	317143	256262	356538
Інші платежі	10000	10000	10000	10000	15000	15000	15000	15000	22500	22500	22500	22500
Комунальні послуги (газ, світло, вода)	56950	51950	25950	35950	65496	59743	29843	41343	75316	68704	34319	47544
Телефон та інтернет	3000	3000	3000	3000	3450	3450	3450	3450	3968	3968	3968	3968
Маркетинг та реклама	30000				30750				33788			
Закупівля ліцензійного програмного забезпечення	4500	4500	4500	4500	5850	5850	5850	5850	7605	7605	7605	7605
Придбання меблів, обладнання, транспортних засобів	703639											
Поштові, поліграфічні, канцтовари	4500	4500	4500	4500	5175	5175	5175	5175	5951	5951	5951	5951
Транспорт і доставка	6000	6000	6000	6000	6900	6900	6900	6900	7935	7935	7935	7935
Оплата професійних послуг (юридичні, бухгалтерські тощо)	13012	10000		11500		13225		15209		17490		20114
Заробітна плата заявника (для ФОП)	20500	21300	22200	24000	24370	25110	25110	25110	25696	26868	26868	26868
Оплата праці працівників	84000	84000	93240	93240	103496	103496	114881	114881	127518	127518	141545	141545
Сплата податків і зборів	43890	44226	48485	49241	53704	54015	58796	58796	64350	64842	70733	70733